

‘टाँकीका फूलहरू’कथा सङ्ग्रहमा डायस्पोरा Diaspora in the Story “Tankika Phoolharu”

यज्ञप्रसाद गुरागाईं

उपप्राध्यापक, नेपाली विभाग

त्रि.वि, धनकुटा बहुमुखी क्याम्पस

Email: i0000ojha@gmail.com

सार : यस लेखमा कथाकार दाजु गुरुङद्वारा रचित टाँकीका फूलहरू कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमा डायस्पोरा प्रयोगको अवस्थाको अध्ययन गरिएको छ । रहर वा कहरका कारणले आप्रवासी बन्न पुगेका व्यक्तिहरू र तिनको अवस्था तथा अनुभूतिलाई डायस्पोरा भनिन्छ । टाँकीका फूलहरू कथा सङ्ग्रहमा यस प्रकारको डायस्पोराको अवस्था के कस्तो रहको छ भन्ने समस्यालाई मूल समस्याकथनका रूपमा लिई सोअनुरूप उक्त कथा सङ्ग्रहमा निहित डायस्पोरा प्रयोगको अवस्था पत्ता लगाउने उद्देश्य यस लेखमा राखिएको छ । यस अध्ययनबाट उक्त सङ्ग्रहका कथाहरूमा व्यक्त डायस्पोराको अवस्था जानकारी हुनुका साथै यस आधारमा कुनै अन्य कृतिको अध्ययन गर्नचाहने भावी अध्ययताहरूलाई समेतसहयोग पुग्ने भएकाले यो अध्ययन औचित्यपूर्ण पनि छ । त्यसैले यस कथा सङ्ग्रहका कथाहरूमा प्रस्तुत डायस्पोरा प्रयोगको अवस्थाको खोजी यहाँ गरिएको छ । यसका लागि पुस्तकालयीय पद्धतिबाट सङ्कलन गरिएका प्राथमिक र द्वितीय दुवै स्रोतका सामग्रीको उपयोग गरिएको छ भने प्रस्तुतीकरणको विधिका रूपमा विश्लेषणात्मक विधिको उपयोग गरिएको छ । प्रस्तुत कृतिमा डायस्पोराको अवस्था पत्ता लगाउनका लागि यहाँ जीवन भोगाइ र कष्टकर आप्रवासी पीडा; अतिव्यस्त जीवन; अस्तित्वको खोजी; एकान्तपन, स्वदेशप्रेम, स्वदेशको स्मरण तथा स्वदेशीपनप्रतिको अनुराग; संस्कृति मिश्रण र सांस्कृतिक विचलन (द्वैध संस्कृति); असुरक्षाभय, चिन्ता, विच्छिन्नता; नयाँ परिवेश र त्यसको प्रभाव; विभाजित मानसिकता वा द्वैधवृत्ति; भाषिक जटिलता; सीमान्तीयता र मानसिक सङ्घातजस्ता सूचकहरू तय गरी यिनका आधारमा कृतिको विश्लेषण गरिएको छ । यसरी गरिएको विश्लेषणबाट प्रस्तुत कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट कथाहरू डायस्पोरा प्रयोगका दृष्टिले समृद्ध बनेका छन् भन्ने निष्कर्ष यहाँ निकालिएको छ ।

मुख्य शब्द : डायस्पोरिकता, आप्रवास, मानसिक सङ्घात, द्वैधवृत्ति, द्वैध संस्कृति

Abstract : In this article, the story of the story of the story written by the narrator Daju Gurunga is to study the stage of the story of the story of the history diaspora experiment. The diaspora is the condition and sensation of the person who has become an immigrant due to living or suffering. In the previous story of tanki, the diaspora in this way should remain in the state of the situation, so in the form of the basic problem of the problem, the purpose of addressing the diaspora experiment contained in the said story organization is to keep this article.

Key words: diasporicity, immigration, mental trauma, duplexity, duplex culture

परिचय

सङ्खुवासभा जिल्लाको मादीमा जन्मेका उपेन्द्र कोरङ्गीको साहित्यिक उपनाम दाजु गुरुङ हो। यिनी हडकडका आप्रवासी हुन्। हडकडमा हाम्रो सङ्खुवासभा पत्रिकाका सम्पादकको कार्य गरेका गुरुङको प्रकाशित साहित्यिक कृति *टाँकीका फूलहरू* (२०७५) हो। यिनले पारिजात साहित्य पुरस्कारका साथै विभिन्न सङ्घसंस्थाबाट सम्मान र पुरस्कार प्राप्त गरेका छन्। यिनले डायस्पोरिक जीवनलाई साहित्यमा उतारेका छन्।

डायस्पोरा ग्रिसेली भाषाको शब्द हो। यस भाषाको 'डाय' र 'स्परो' को संयोगबाट निर्माण भएको यस शब्दका 'डाय' को अर्थ देखि, बाट र 'स्परो'को अर्थ छरिनु भन्ने हुन्छ (गौतम, २०६४, पृ. २८०)। यसर्थ कुनै स्थानबाट अर्को स्थानमा छरिनुलाई प्रारम्भमा डायस्पोरा भनिएको बुझिन्छ। बेबिलोनियामा ईसापूर्व ५८६-५३८ सम्म बन्दी बनाइएका यहूदीहरू मुक्त भएपछि कतिपयले आफ्नो जन्मभूमि छोडेर अन्यत्र भागे वा चारैतिर छरिए। यसरी छरिएका यहूदीहरूलाई डायस्पोरा भनिएको हो (भट्टराई, २०७१, पृ. ११७)। यसरी प्रचलन प्रारम्भ भएको डायस्पोरा शब्दको अभिप्रायलाई स्पष्ट पार्दै गौतमले भनेका छन्, "अन्यत्र गई बसोबास गर्ने मानिसहरू वा मानिसको समुदाय, त्यस्ता मानिसको बस्ती वा बसोबास र त्यसरी बसेका मान्छेको अवस्था वा अनुभवलाई डायस्पोरा भनिन्छ (२०६४, पृ. २८०)।" गौतमको यस भनाइले डायस्पोरा पुरानो थातथलो छोडेका समुदायको नयाँ स्थानमा (खास गरी विदेशमा) बसाइँसराइ र तिनको अवस्था र अनुभवसँग सम्बद्ध छ भन्ने कुरालाई जनाएको छ। डायस्पोराले स्थायी रूपले त्यसै भूमिलाई कर्मथलो बनाई वा बनाउन चाहेर जीवन निर्वाह गर्नेहरूलाई सङ्केत गर्दछ भन्ने एटमको मत छ (२०६७, पृ. ३०)। डायस्पोरालाई आप्रवासी पनि भनिएको पाइन्छ। शर्माका अनुसार आफ्नो मुलुकबाट टढा गई बिरानो मुलुकमा बसोबास गर्नेलाई आप्रवासी भनिन्छ (२०६६, पृ. ३५५)। सामान्यतया आप्रवासी

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
शब्दले परदेशीय समुदायलाई नै जनाउँछ। डायस्पोराको परिचय दिने क्रममा यसलाई जोड दिँदै एटमले भनेका छन्, "डायस्पोरा भनेको सांस्कृतिक पहिचानसहितको परादेशीय आप्रवासी समुदाय हो" (२०६८, पृ. ३०)। आप्रवासी अर्थमा निहित डायस्पोरा शब्दको शाब्दिक अर्थ भाषा, साहित्य संस्कृति, धर्म, राजनीति, आदिको अधिकार उपयोग गरेर एक ठाउँमा बसिरहेका मान्छे विभिन्न कारणबाट विस्थापित भई छरपस्ट हुनु भन्ने हो (सुवेदी, २०७३, पृ. १००)। डायस्पोरा वा आप्रवासी शब्दको प्रयोग पहिले सङ्कुचित अर्थमा भए पनि हाल यसको अर्थ विस्तार भएको छ। अहिले यस शब्दले छरिएर रहेका समुदायलाई मात्र नभएर आफ्नो पुरानो थातथलो छोडेर अन्यत्र स्थानमा गएका समुदायको अवस्था र अनुभूतिलाई समेत बुझाउँछ।

डायस्पोरिक जीवनको चित्रण र वर्णन गरी लेखिएको साहित्यलाई डायस्पोरिक साहित्य भनिन्छ। लुइटेल्का अनुसार यताको भावना बोकेर उता गई त्यतैको जीवन भोगाइका सकस आदिबाट विकसित वा परिवर्तित भावनालाई उतारेर लेखिएको साहित्यलाई डायस्पोरिक साहित्य भनिन्छ (२०६९, पृ. ८९)। यस भनाइबाट आप्रवासीहरूका सकसपूर्ण जीवन भोगाइको अभिव्यक्ति नै डायस्पोरिक साहित्य हो भन्ने बुझिन्छ। यस प्रकारको साहित्यमा आफ्ना रैथाने आवासलाई छोडेर परदेशमा श्रम र अर्थको खोजीमा जाने जमात वा समाजको चित्रण हुन्छ (रेग्मी, २०६८, पृ. १७४)। यसमा मुख्य रूपमा आप्रवासीहरूका जीवन भोगाइलाई व्यक्त गरिएको हुन्छ। डायस्पोरिक अर्थात् आप्रवासी लेखन एक अर्थमा भूमण्डलीकरणसँग पनि सम्बद्ध छ (गौतम, २०६६, पृ. १३२)। शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार, प्राकृतिक प्रकोप, दमन, शोषण, द्वन्द्व, युद्धवा यस्तै कुनै अन्य कारणबाट अर्को मुलुकमा बसोबास कायम गर्ने क्रम बढ्दो अवस्थामा रहेको छ। यिनै आप्रवासीहरूका जीवन भोगाइका विषयमा गरिएको कलात्मक अभिव्यक्तिको परिणामस्वरूप डायस्पोरिक साहित्यको

कलादर्पण वर्ष : ३ | अंक : १ | कार्तिक, २०७९
सृजना हुन्छ । यस अर्थमा गृहस्मृतिको भावनात्मक सम्बद्धता, घरदेशका प्रेममा फर्किन खोज्ने अनुभूति, जातीय सांस्कृतिक र ऐतिहासिक परिचय गुमाउनुपर्ला कि भन्ने पीडा, परदेशको समाजसँग समायोजन हुन नसकिएला कि भन्ने डरजस्ता कारणबाट नै डायस्पोरिक लेखन विकसित भएको देखिन्छ (घिमिरे, २०७५, १०६) । उल्लिखित विवेचनाका आधारमा डायस्पोरिक साहित्यमा मूलतः आप्रवासीहरूले भोगेको शारीरिक, मानसिक, सांवेगिक समस्याको चित्रण र वर्णन गरिएको हुन्छ भन्ने कुरा बुझिन्छ ।

आप्रवासी जीवन व्यतीत गरिरहेका हडकडका नेपालीहरूको जीवन भोगाइको चित्रण र वर्णन गरी रचना गरिएको टाँकीका फूलहरू कथा सङ्ग्रहमा आरम्भ, मेरो छिमेकी र रोक्सी, हराएको मान्छे, मोनिका, बिर्सिएको साँझ, मिलेनियम, ब्याज, मुन्ना चौधरी, सतासी मामा, सुनाखरी ओइलाएर्पाछि, छोइसम्, मडकी हिल, मौइसी, सरी, मर्निडवाल्क, ब्लाक र बाटो बिराएको मान्छे गरी जम्मा सत्रवटा कथाहरू सङ्गृहीत छन् । यी कथाहरूका बारेमा केही पत्रिकामा र परिचयात्मक समीक्षाका साथै विश्लेषणात्मक अभिव्यक्तिहरू प्रकाशित भएका छन् । तर उल्लिखित लेखहरूमा डायस्पोरिक रचना विश्लेषणका समग्र आधारहरूको उपयोग गरी कृतिमा निहित डायस्पोरिक प्रयोगको अभिव्यक्तिगत सौन्दर्यको विश्लेषण भएको पाइँदैन । यही अनुसन्धानगत रिक्ततालाई पुरा गर्न यस लेखमा उक्त कथाहरूमा डायस्पोरिक प्रयोगको अवस्था के कस्तो छ भन्ने कुरालाई मूल समस्याका रूपमा लिइएको छ भने सो समस्याअनुरूप उक्त कृतिमा डायस्पोरिक प्रयोगको अवस्था पत्ता लगाउने उद्देश्य लिइएको छ । यस अध्ययनबाट टाँकीका फूलहरू कथा सङ्ग्रहका कथाहरूमा निहित डायस्पोरिक प्रयोगको अवस्था प्राप्त हुनुका साथै यस आधारमा अन्य कृतिको अध्ययन गर्न चाहने अध्येताहरूलाई सहयोग पनि पुन सक्छ । प्रस्तुत अध्ययनले अनुसन्धान गरिने विषयको रिक्ततालाई पुरा गर्ने भएकाले यस लेखको औचित्य स्वतः

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
सिद्ध भएको पनि छ । यो लेख दाजु गुरुङद्वारा लेखिएको टाँकीका फूलहरू कथा सङ्ग्रहभित्रका कथाहरूको अध्ययनमा मात्र सीमित रहेको छ भने उक्त कथाहरूमा प्रयुक्त डायस्पोरिक प्रयोगको अवस्थाको मात्र अध्ययन विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ ।

विधि र सामग्री

गुणात्मक ढाँचाको अवलम्बन गरी लेखिएको यस लेखमा प्राथमिक र द्वितीय दुवै स्रोतबाट सामग्रीहरू सङ्कलन गरिएका छन् । दाजु गुरुङको टाँकीका फूलहरू कथा सङ्ग्रहभित्रका कथाका सान्दर्भिक अंशलाई यस लेखमा तथ्यका रूपमा उपयोग गरिएकाले उक्त कृति यस लेखमा प्राथमिक स्रोतको सामग्री बनेको छ । डायस्पोरिक साहित्य र टाँकीका फूलहरू कथा सङ्ग्रहका कथाका बारेमा लेखिएका लेखहरू द्वितीय सामग्रीका रूपमा उपयोग गरिएको छ । उक्त कृतिमा निहित डायस्पोरिक प्रयोगको अवस्था पत्ता लगाउन यहाँ जीवन भोगाइ र कष्टकर आप्रवासी पीडा; अतिव्यस्त जीवन; अस्तित्वको खोजी; एकान्तपन; स्वदेशप्रेम, स्वदेशको स्मरण तथा स्वदेशीपनप्रतिको अनुराग; संस्कृति मिश्रण र सांस्कृतिक विचलन (द्वैध संस्कृति); असुरक्षाभय, चिन्ता, विच्छिन्नता; नयाँ परिवेश र त्यसको प्रभाव; विभाजित मानसिकता वा द्वैधवृत्ति; भाषिक जटिलता; सीमान्तीयता र मानसिक सङ्घात जस्ता सूचकहरू तय गरी यिनका आधारमा कृतिको विश्लेषण गरिएको छ । यसर्थ यहाँ प्रस्तुतीकरणको विधिका रूपमा विश्लेषणात्मक विधिलाई उपयोग गरिएको छ ।

परिणाम तथा छलफल

टाँकीका फूलहरू कथा सङ्ग्रहभित्रका कथाहरूमा प्रशस्त मात्रामा डायस्पोरिक विशेषताले युक्त प्रयोगहरू पाइएका छन् । यहाँ प्रस्तुत डायस्पोरिक प्रयोगको अवस्था पत्ता लगाउन जीवन भोगाइ र कष्टकर आप्रवासी पीडा; अतिव्यस्त जीवन; अस्तित्वको खोजी; एकान्तपन; स्वदेशप्रेम, स्वदेशको स्मरण तथा

कलादर्पण वर्ष : ३ | अंक : १ | कार्तिक, २०७९
 स्वदेशीपनप्रतिको अनुराग; संस्कृति मिश्रण र सांस्कृतिक विचलन (द्वैध संस्कृति); असुरक्षाभय, चिन्ता, विचिच्छन्ता; नयाँ परिवेश र त्यसको प्रभाव; विभाजित मानसिकता वा द्वैधवृत्ति; भाषिक जटिलता; सीमान्तीयता र मानसिक सङ्घात जस्ता सूचकहरूलाई आधारका रूपमा उपयोग गरिएको छ । यी सूचकका आधारमा यस कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथामा डायस्पोरिकाको प्रयोगको विश्लेषण निम्नानुसार गरिएको छ :

जीवन भोगाइ र कष्टकर आप्रवासी पीडा

घरदेशमा एक किसिमको मानसिक स्थिति रहन्छ भने परदेशमा अर्कै किसिमको हुन्छ । परदेशमा पाइएका दुःख, कष्ट र समस्याले जीवनलाई जे जस्तो पीडा दिन्छ त्यसैलाई यहाँ आप्रवासीहरूको जीवन भोगाइ र कष्टकर पीडा भनिएको हो । यस कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरूमा पनि यस किसिमका प्रयोगहरू पाइएका छन् । जीवन भोगाइ सम्बद्ध यस्ता केही प्रयोगहरू र तिनको विश्लेषण यस प्रकार छ :

तथ्य ?

दिनहुँ यस्तैमा खेती र खेतालो बन्नका लागि घरदेश छोडेर खुसीखुसी हिँडेका मान्छे हामी नौलो किन मान्नु र! घामको रापमा पसिना आउँछ जान्छ नो फिकर । लुगा भिज्छ, सुक्छ दिनभरि यस्ता क्रम चलिरहन्छन् (गुरुङ, २०७५, पृ. २) ।

प्रस्तुत कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत 'आरम्भ' कथाका 'म' पात्रले हडकडमा पुगेर अनुभव गरेको जीवन भोगाइको अभिव्यक्ति यस कथाशमा प्रस्तुत भएको छ । यहाँ अरुको खेतीको खेतालो बन्न खुसीसाथ घर छोडेको, खेतालो बनेर काम गर्दा पसिना आउने र सुक्ने गरेको तथा दिनभरि यस्ता क्रम चलिरहने कथन प्रस्तुत गरी हडकडमा पुगेका नेपालीहरूको जीवन अत्यन्त कष्टकर छ भन्ने आशय व्यक्त गरिएको छ । हडकडका सम्पन्न वर्गका मानिसका उद्योगधन्धा, कलकारखाना, व्यापार व्यवसाय, कृषिकर्म आदिलाई

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
 यहाँ खेती भनिएको र त्यस्ता व्यवसायजन्य कार्यमा पैसाका लागि काम गर्ने व्यक्तिलाई खेतालो भनिएको छ । आफू मालिक बन्न नभएर अरु मालिकको नोकर बन्नपरेको आशयलाई यस खेतालो पदले अभिव्यञ्जित गरेको छ । त्यस्तै घामको रापमा काम गर्नुपर्ने (घरभित्रै भए पनि तीव्र पेलाइमा काम गर्नुपर्ने) र त्यस रापको परिणामस्वरूप शरीरमा पसिना आउने र सुक्ने गरेको भए पनि त्यसप्रति चिन्ता लिएर साध्य नहुने जीवन तिनीहरूले भोगेका छन् भन्ने अभिप्राय यहाँ अभिव्यक्त भएको छ । अझ एकछिन मात्र पसिना आउने र सुक्ने नभएर दिनभरि यस्ता क्रम चलिरहने कुराले दिनभर नै तिनीहरू उच्च परिश्रमका साथ काम गर्दछन् भन्ने बुझिन्छ । यसरी पैसा कमाएर सुखसुविधापूर्ण जीवन बाँच्न हडकड गएका नेपालीहरूको जीवन भोगाइ अत्यन्त कष्टकर छ भन्ने कुरा उक्त कथाशबाट अभिव्यञ्जित भएको छ ।

तथ्य २

समयका घामले डामेका डामहरू सकिनसकी सबै जना कन्याइरहेका छन् । कति कहरले थोरै रहरले । मुन्ना चौधरी, टिबी भाइ सहमत छन् जिन्दगीको यो कन्याइमा । सायद पलायनको बाटो एउटै भएर होला । अब त डाम्न बाँकी रहेन, गोरुका काँध जस्तो भइसक्यो (ऐ.ऐ., २०७५, पृ. २) ।

'आरम्भ' कथाका पात्र 'म' आप्रवासी हुन् । आप्रवासी भूगोल हडकडमा उनले भोगेको जीवनको अनुभवलाई यहाँ व्यक्त गरेका छन् । आप्रवासी जीवनमा भोगिएका कष्टकर अनुभूतिहरूलाई यहाँ समयका घामले डामेका डामहरू र त्यसलाई बलजफती रूपमा (सकिनसकी) सहँदै, भोग्दै, धान्दै वा सामना गर्दै जानुलाई जीवनको कन्याइ भनिएको छ । 'म' पात्रका अन्य आप्रवासी मित्रहरूको पनि अवस्था उही छ । यसबाट सबै आप्रवासीहरूको जीवन भोगाइ सहज नभएर पीडायुक्त छ भन्ने सङ्केत यहाँ गरिएको छ । जीवनले धेरै कष्ट बेहोरेका कारण अब कष्टलाई पनि कष्ट नै

कलादर्पण वर्ष : ३ | अंक : १ | कार्तिक, २०७९
महसुस गर्न छोडिसकेको आशय पनि यहाँ व्यक्त भएको छ । डामिएको जीवन गोरुको काँध जस्तो भएको भन्ने कथनले यस आशयलाई पुष्टि गर्दछ भने यसले पीडाको मात्रा वा गहिराइलाई पनि बोध गराएको छ । सुखका लागि स्वदेशबाट प्रवासमा पलायन भएको आप्रवासी जीवन समस्या, पीडा वा कष्टले युक्त भएको प्रस्तुत अभिव्यक्तिले डायस्पोरिक जीवनको एउटा पाटोलाई उजागर गरेको छ । यसर्थ कष्टकर जीवन भोगाइको अभिव्यक्ति डायस्पोरिक साहित्यको एउटा विशेषता बनेको देखिन्छ ।

तथ्य ३

पाटे भन्डाको ठाउँमा फूलबुट्टे भन्डा फर्फराइएको छ । हिजो राम्रो लागेर सलाम ठोकिन्थ्यो आज यसलाई ठोकिरहेछ । ठोक्नु न हो जसलाई पनि ठोकिरहेकै हो फेरि ठोकिन्छ । बस जिन्दगी चलेकै छ (ऐ.ऐ., २०७५, पृ. ७) ।

‘आरम्भ’ कथाका पात्र ‘म’ ले हडकड बसाइका क्रममा गरेको अनुभवको वर्णन यस कथांशमा गरिएको छ । यहाँ हडकड टापु पहिले बेलायतको अधीनस्थ थियो पछि यो चीनको भन्ने आशय प्रस्तुत गर्न ती देशका भन्डाको चर्चा गरिएको छ । हिजो पनि सलाम ठोकिन्थ्यो आज पनि ठोकिन्छ भनेर हडकडका आप्रवासी नेपालीले निरन्तर चाकडी गर्नु परेको र कारिन्दा बनेर काम गर्नुपरेको आशयको सङ्केत गरिएको छ । जीवनमा अरुका मातहतमा रहेर काम गर्नुपर्दा वा आफू मालिक बन्न नसक्ता वा नपाउँदाको पीडालाई पनि यहाँ अभिव्यञ्जित गरिएको छ । आफू निरीह प्राणी जस्तो भएर सङ्घर्षपूर्ण जीवन बाँच्नुपरेको अभिप्रायलाई यहाँ व्यक्त गरिएको छ । आप्रवासी नेपालीहरूले यहाँको वातावरणमा भिन्न सुरुका दिनहरूमा गरेका सङ्घर्षलाई नढाँटी यथावत् रूपमा यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ (पौड्याल, २०७७) । हडकड पुगेका नेपालीहरूको जीवन कसरी बितिरहेको छ भन्ने कुरालाई यस कथांशबाट प्रस्तुत

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
गरिएको छ भने यस प्रकारको जीवन भोगाइ डायस्पोरिक जीवनको विशेषता बनेको प्रमाणित पनि भएको छ ।

तथ्य ४

जोकोहीलाई ज्ञान छैन अनि समस्या भएर पनि समस्या छैन । अर्थात् समस्या बोकेर समस्याभिन्न आफैं सकिन्छ समस्या । समस्या बोकेर समस्याभिन्न बाँचिदिन अभ्यस्त छ यहाँको जीवन । कति अजीव लाग्छ यहाँको वास्तविकता । यस्तो लाग्छ, निर्जीव भइरहेछन् चाहनाहरू । बाँचेर पनि मरिरहेछन् (गुरुड, २०७५, पृ. १०६) ।

‘सुनाखरी ओइलाएपछि’ कथाका पात्र सुरेशले अर्चनालाई गर्भवती बनाएर बेपत्ता भएपछि उनको अवस्थालाई देखेर ‘म’ पात्रद्वारा प्रस्तुत गरिएको यस कथांशमा आप्रवासीहरूले भोगेको पीडाजन्य जीवन भोगाइलाई अभिव्यक्त गरिएको छ । आप्रवासीहरू अनेक समस्याबाट गुज्रिनु परेको र समस्या समाधान गर्ने उपाय नभएको आशय यहाँ प्रस्तुत भएको छ । समस्या बोकेर समस्याभिन्नै बाँच्न विवश आप्रवासीहरूको जीवन भोगाइको वास्तविकता अत्यन्त मार्मिक बनेर यहाँ व्यक्त भएको छ । मान्छे हुनुका नाताले तिनमा अनेक चाहना जागृत हुनु स्वाभाविक छ तर सबै चाहनालाई मारेर बाँच्नुपरेको कटु यर्थाथता अभिव्यक्त भएकाले आप्रवासीहरूको जीवन अत्यन्त कष्टकर छ भन्ने कुरा यस कथांशबाट पुष्टि भएको छ ।

अतिव्यस्त जीवन

आप्रवासीहरूले जीवन धान्नका लागि काममा व्यस्त बन्नुपरेको अवस्था डायस्पोरिक जीवनको अर्को पाटो हो । आप्रवासमा जीवन कसरी बितेको वा बिताइएको हुन्छ र त्यसबाट आप्रवासीमा के कस्तो प्रभाव पर्दछ भन्ने कुरा पनि डायस्पोरिक साहित्य अध्ययनको विषय बन्न पुग्यो । यस दृष्टिले हेर्दा उल्लिखित कथाहरूमा पनि हडकडमा आप्रवासी बनेका नेपालीहरूको अति व्यस्त जीवन र त्यसको परिणाम वर्णन गरिएका साहित्यिक

कलादर्पण वर्ष : ३ | अंक : १ | कार्तिक, २०७९
प्रयोगहरू पाइएका छन् । निम्न तथ्यले यस कथनको
समर्थन गरेका छन् :

तथ्य १

हरेक दिन यसरी नै हराउने गर्छु यो बालुवाको
ढिस्कोसम्म । जहाँ सयौं क्रेन, डोजर, गाडी मेसिनहरू
र हजारौं अनुहारहरू आफ्नो दक्षता शिल्पानुसार
जिम्मेवारीको भन्डा उचालेर उभिरहेका छन् । फुर्सद छैन
अरुको जिन्दगी हेर्ने (ऐ. ऐ., पृ. ३)

‘आरम्भ’ कथाका पात्र ‘म’ को जीवनको
व्यस्तताको वर्णन प्रसङ्गमा यस कथांशको अभिव्यक्ति
भएको छ । यहाँ हडकडको परिवेशमा आप्रवासी जीवन
बिताइरहेका ‘म’ लगायतका व्यक्तिहरू आआफ्नो
जिम्मेवारी पुरा गर्ने सिलसिलामा व्यस्त बनेको आशय
प्रस्तुत गरिएको छ । ‘फुर्सद छैन अरुको जिन्दगी हेर्ने’ भन्ने
कथनबाट त्यहाँका आप्रवासीहरूको जीवन अति व्यस्त
छ भन्ने कुराको बोध हुन्छ । यसरी आप्रवासीहरूले जीवन
धान्नलाई अति व्यस्त बन्नु पर्ने वा उनीहरूलाई कामविना
फुर्सदमा बस्ने समय नहुने आशयमूलक कथनबाट
तिनीहरूको जीवन सुखी बन्न नसकेको बुझिन्छ । यस
प्रकारको व्यस्त जीवन आप्रवासी जीवनमा नै भोग्नु
परेकाले प्रस्तुत अभिव्यक्तिलाई डायस्पोराको प्रयोग हो
भन्न सकिन्छ ।

तथ्य २

सधैं व्यस्त । सधैं हतारको जिन्दगी । को कहाँ
पुग्यो, को कहाँ छ कसैलाई सोध्ने फुर्सद छैन । सबै
आआफ्नै बाटाहरूमा मस्त । अचानक भेट हुन्छ । फिर्स
हाँस्यो, ल ल ठिकै छ भन्यो हिँड्यो । यसरी चलिरहेछ
साला जिन्दगी । थापाजीसँग पनि यस्तै हुन्छ, भयो पनि
आइडी भएपछि भेट भएको थिएन । लामो समयपछिको
अचानक जम्काभेट । त्यो पनि इमिग्रेसन धाउने हतारमा ।
बच्चाहरू ठुलठुला भइसकेका रहेछन् । तर स्टार-फेरीको
थापाजीलाई देखिनँ आज । हतारमा कुद्दै गरेको कुनै
चिनेको मान्छेलाई देखेँ । हेर्दाहेर्दै भिड छिचोलेर

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
एमटीआरको बाटोमा हराए । फेरि हराए, हराएको मान्छे
न परे (ऐ. ऐ., पृ. ३१) ।

प्रस्तुत कथांश ‘हराएको मान्छे’ कथाबाट
लिइएको हो । आप्रवासीहरूको जीवन सधैं अति व्यस्त
हुने र अरुका बारेमा सोच्न समय नपाइने भएकाले भेट
भए पनि छोटकरीमा सामान्य हाइहेलो गरी छुट्टनुपर्ने
अवस्था रहेको आशय यहाँ व्यक्त भएको छ । ‘यसरी
चलिरहेछ साला जिन्दगी’ र ‘हतारमा कुद्दै गरेको
कुनै मानिसलाई देखेँ’ भन्ने कथनहरूबाट व्यस्तताको
पराकाष्ठालाई जनाएको छ । यस प्रकारको अति व्यस्त
जीवन आप्रवासीहरूले भोग्नु परेको आशय यहाँ प्रस्तुत
गरिएकाले यो अभिव्यक्ति डायस्पोरा प्रयोगको नमुना
बन्न पुगेको छ ।

तथ्य ३

जिन्दगी यसरी नै चलेको छ । घडीको आलार्मले
उठाउँछ । बस र ट्रेनको छुट्टने समयलाई पछ्याउनुपर्छ
(ऐ. ऐ., पृ. १६) ।

‘मेरो छिमेकी र रोक्सी’ कथाका पात्र ‘म’ द्वारा
प्रस्तुत कथन अभिव्यक्त भएको हो । यहाँ आप्रवासीहरूको
जीवनको व्यस्ततालाई अभिव्यक्त गरिएको छ । निद्रा
पुग्नुजेल सुत्न नपाउने र काममा जान हतारिनु पर्ने अनि
बिउँझिन नसकेर काममा जान विलम्ब हुन्छ कि भनेर
घडीमा आलार्म लगाउनु पर्ने र आलार्म बज्ने बित्तिकै
उठेर बेलामा काममा पुग्नुपर्ने अभिप्राय यस कथांशबाट
अभिव्यञ्जित भएको छ । घडीको आलार्मअनुसार
चल्नुपर्ने र हतारिएर बस र ट्रेन छुट्टने समयलाई
पछ्याउनुपर्ने भएकाले आप्रवासीहरूको जिन्दगी कसरी
चलेको छ भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त हुन्छ । यस्तो
अति व्यस्त जीवन भोग्नुपर्ने कारण यहाँ डायस्पोरिक
जीवन भएकाले प्रस्तुत कथांशलाई डायस्पोरा प्रयोगका
रूपमा लिनुपर्दछ ।

तथ्य ४

समय आफ्नो लागि पनि हुँदैन, परिवारको लागि टाढाको कुरो बन्छ । हरेक दिन बिहान घडीको आलमसँग उठेर दौडिनु र घाम अस्ताएको घण्टाँपछि घरको ढोका खोल्न पुग्नु सामान्य कुरो हो । ढोका बिस्तारै खोल्नुपर्छ अरुको निद्रा नबिग्रियोस् भनेर । यस्तै परिवेशमा हुर्कियो सुजित (ऐ. ऐ., पृ. १६८) ।

‘ब्लाक’ कथाका पात्र सुजितको मृत्युको कारण वर्णन गर्ने सिलसिलामा प्रस्तुत भएको यस कथांशमा आप्रवासीहरू ससाना सन्तानलाई पनि छोडेर बिहान राती नै काममा जाने र राती अबेला घरमा फर्कने कारणले तिनले सन्तानलाई उचित रेखदेख गर्न सकेका छैनन् । आफ्ना लागि समय नभएका आप्रवासीहरूले परिवारका लागि समय दिने कुरा चुनौतीको विषय बनेको छ । अरु सुतिसकेपछि घर पुग्ने र सुतिसकेका मान्छेको निद्रा नबिग्रियोस् भनेर बिस्तारै ढोका खोल्ने कुराले उनीहरूको व्यस्त जीवनको पराकाष्ठालाई जनाएको छ । यही पराकाष्ठाको व्यस्तता भोगिरहेका कथाका पात्र चेतन र जानकीले आफ्नो एक मात्र सन्तान सुजितको हेरविचारमा समय दिन नसक्दा सुजितले लागुपदार्थ दुर्व्यसनीको सिकार बनेर मृत्यु वरण गरेको छ । यसरी चेतन, जानकी र सुजितलाई पात्र वा उदाहरण बनाएर यहाँ आप्रवासीहरूको व्यस्त जीवन र त्यसको परिणामलाई अभिव्यक्त गरिएको छ । यो डायस्पोरिक साहित्यको प्रयोग हो ।

अस्तित्वको खोजी

डायस्पोरिक साहित्यमा परदेशमा आफ्नो परिचय गुमाएर जीवन बिताउन बाध्य आप्रवासीहरूको जीवनको प्रस्तुतीकरण हुन्छ । आप्रवास अवस्थामा आत्मपहिचान र स्वत्वको खोजी डायस्पोरिक कृति अध्ययनको अर्को आधार हो (गौतम, २०६६, पृ. ५४) । यस सूचकका आधारमा कथाकार गुरुडका उल्लिखित कथाहरूलाई हेर्दा यहाँ पात्रले आफ्नो अस्तित्वप्रति

चिन्ता व्यक्त गरेका प्रयोगहरू पाइएका छन् । केही प्रयोगहरू यी हुन् :

तथ्य १

सागर पुरेर नयाँ सिमाना कायम गरिएको कृत्रिम द्वीपमा जीवन खोजिरहेछु (ऐ. ऐ., पृ. ३)

‘आरम्भ’ कथाको ‘म’ सागर पुगेर नयाँ सिमाना कायम गरिएको कृत्रिम द्वीप अर्थात् हडकडको आप्रवासी पात्र हो । उसले आफ्नो जीवनको अस्तित्व गुमाएको विषयको वर्णन सन्दर्भमा यस कथांशको अभिव्यक्ति भएको छ । यहाँ कृत्रिम द्वीपमा जीवन खोजिरहेछु भन्ने वाक्यांशले जीवन हराएको छ भन्ने कुरालाई सङ्केत गर्दछ । जीवन हराउनु भनेको जीवनको अस्तित्व हराउनु हो । यसरी यहाँ हराएको अस्तित्वको खोजी गरिएको अभिप्राय प्रस्तुत भएको छ भने डायस्पोरिक जीवन सम्बद्ध यो कथन डायस्पोरिक साहित्य प्रयोगको उदाहरण बनेको छ ।

तथ्य २

यस्तो रहरमा आफैँले आफूलाई बेग्लै देख्न थालेको छु अनि नाम र ठेगाना अर्थात् बेग्लै परिचय दिलाएको छु घडीको आलमले चल्ने सत्रौँ शताब्दीको रोबर्ट म्यान (ऐ. ऐ., पृ. ७) ।

प्रस्तुत कथन आरम्भ कथाको ‘म’ पात्रद्वारा व्यक्त भएको हो । सपनाको सहरमा रमाउने र धन कमाउने रहरमा आप्रवासी बन्न पुगेको ‘म’ पात्रको अवस्थाको वर्णन यस कथांशमा भएको छ । सोचाइ एकातिर भोगाइ अर्कातिर महसुस भएको प्रसङ्गमा अभिव्यक्त प्रस्तुत कथनमा ‘म’ पात्रले आप्रवासी जीवनमा आफ्नो पुरानो परिचय गुमेको वा परिचय परिवर्तन भएको छ भनेको छ । मान्छे जस्तो बन्न नपाएको र मेसिन जस्तो बन्नु परेको हुँदा मानवीय पहिचान वा अस्तित्वको अवस्था सङ्कटपूर्ण बनेको कथ्य यहाँ प्रस्तुत भएको छ । मानिसको पहिचान वा अस्तित्व परिवर्तन भई ‘घडीको आलमले चल्ने सत्रौँ

कलादर्पण वर्ष : ३ | अंक : १ | कार्तिक, २०७९
शताब्दीको रोबर्ट म्यान' मा परिणत हुनु परेको कथनले
आप्रवासीहरूको पुरानो मानवीय पहिचान वा अस्तित्व
समाप्त भएको अर्थलाई अभिव्यञ्जित गरेको छ । यस्तो
पहिचान वा अस्तित्व परिवर्तन विषयक अभिव्यक्ति
डायस्पोरिक जीवन भोगाइका क्रममा प्राप्त भएकाले
प्रस्तुत कथन डायस्पोरिक साहित्यसँग सम्बद्ध छ ।

तथ्य ३

यो जुत्ताको तलुवा जस्तै मेरो परिचय खिउँदै
गइरहेछ यस्तै ताल हो भने एक दिन पुरै हराउन बेर छैन
(ऐ. ऐ., पृ. २४) ।

यहाँ 'हराएको मान्छे' कथाका पात्र आप्रवासी
बलदेव सिंह थापा मगरले आप्रवासमा उनको आफ्नो
परिचयको अवस्थाको वर्णन गरेका छन् । प्रवासमा उनको
परिचय जुत्ताको तलुवा जस्तै खिउँदै गएको र एक दिन
परिचय नै शून्य हुने खतरा रहेको पीडामय अभिव्यक्ति
यहाँ प्रस्तुत भएको छ । परिचय खिउँनु भनेको अस्तित्व
कमजोर हुनु हो र परिचय हराउनु भनेको अस्तित्व
समाप्त हुनु हो । यसरी प्रवासमा आप्रवासीहरूको
अस्तित्व सङ्कटग्रस्त अवस्थामा पुगेको भए पनि
तिनीहरू त्यहाँ निरीह भएर बाँचेका छन् भने आशय
यस कथांशबाट अभिव्यञ्जित भएको छ । यस प्रकारको
अस्तित्व सङ्कटको अवस्था डायस्पोरिक जीवनको
एउटा विशेषता हो जसलाई यस कथांशबाट पनि व्यक्त
गरिएको छ ।

एकान्तपन

डायस्पोरिक जीवनमा आफ्नो सिङ्गो
परिवारसँग बस्न नपाएका व्यक्तिहरूले एकान्त महसुस
गर्नु वा बिरानो पनले तिनलाई सताउनु नै यस प्रकारको
विशेषता हो । म मात्र उछिडिँएँ, छोडिँएँ, फ्याकिँएँ, परिचय
गुमाएर त्यहाँ पुगें, कहिल्यै म आफ्नो मूलसित जोडिन
सक्छु कि सक्तिनँ होला भने चिन्ताले सताइरहेको
हुन्छ (भट्टराई, २०६४ : ११९) । चिन्ता एवम् पीडाको
अभिव्यक्तिले युक्तयस प्रकारको प्रयोग उक्त कथाहरूमा

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
भएको छ । निम्न तथ्यहरूले यस कुराको पुष्टि गर्दछन् :

तथ्य ?

केही समयदेखि उनको स्वभावमा जुन परिवर्तन
देखिरहेछु त्यो एकलोपन हुन सक्छ । डराउने, कमजोर
सोच्ने स्वभाव वा हीनताबोधले डिप्रेसनमा पुऱ्याउन
सक्छ । तपाईं पहिलेको भैं हाँसेर बाच्नुपर्छ । हाँसन
नबिर्सनुहोलाो बिन्ती गरें (ऐ. ऐ., पृ. ९७) ।

'सतासी मामा' कथाबाट लिइएको यो अंश
त्यस कथाका पात्र सतासी मामाका जीवनमा उत्पन्न
परिस्थितिको वर्णन प्रसङ्गमा व्यक्त भएको हो ।
सतासी मामाको स्वदेशको घरजग्गा तत्कालीन विद्रोही
पक्ष माओवादीले कब्जा गरेपछि उनीहरूसँग संवाद
गर्न गएकी सतासी मामाकी पत्नीलाई नै मारिदिएपछि
आप्रवासमा उनी एकला बनेका छन् । एकान्तपनले उनको
पहिलेको स्वभावमा परिवर्तन आएको छ । डराउने र
हीनताबोधको अवस्थामा पुगेका उनको एकलोपनबाट
उत्पन्न मानसिक अवस्थालाई सामान्य तुल्याउन 'म'
पात्रले सम्झाउनु परेको छ । यहाँ प्रस्तुत एकान्तपनबाट
उत्पन्न अवस्था आप्रवासी हुनुपरेका कारणले देखापरेको
हो । यसर्थ प्रस्तुत अभिव्यक्ति डायस्पोरिक साहित्यकै
एउटा प्रयोग हो ।

तथ्य २

फेरि विदेशमा काम थालनी यात्रा थियो मेरो ।
स्थानीय भाषाको पटककै ज्ञान थिएन । ठाउँ नौलो मान्छे
नौलो सम्पूर्ण बस्ती नै नौलो थियो । चिनजानका साथीहरू
खासै थिएनन् । एकलै घण्टौँ पार्कमा बसेर बिताउनुपर्थ्यो ।
कहिलेकाहीँ अन्य घरेलु कामदारसँग भेट भएमा सँगै दिन
बिताइन्थ्यो नत्र एकलै हुन्थेँ (ऐ. ऐ., पृ. ३५) ।

प्रस्तुत कथांश 'मोनिका' कथाकी पात्र
मोनिकाद्वारा अभिव्यक्त भएको हो । हडकडमा एकलै
आप्रवासी जीवन बिताइरहेका सन्दर्भमा व्यक्त यस
कथांशमा विदेशमा उनका प्रारम्भिक दिनहरू कसरी
व्यतीत हुन्थे भनेर वर्णन गरिएको छ । नयाँ परिवेशमा

चिनजानका साथीहरू नहुनु, घण्टौं पार्कमा एकलै काम गर्नु र कहिलेकाहीँ घरेलु कामदारसँग भेट भएको बाहेक एकलै बस्न बाध्य हुनु उनका आप्रवासी जीवनका अनुभवहरू हुन्। यहाँ उनी एकान्तपनले सताइएकी छिन्। फिलिपिन्स स्वदेशी घर भएकी मोनिकाका बाबुआमा फिलिपिन्समै छन् (ऐ. ऐ., पृ. ४४)। छोरी मान्छे स्थानीय भाषाको ज्ञान पढ्कै नभएका अवस्थामा एकलै आप्रवासमा बस्नुपर्दा उनले जुन समस्या बेहोर्नु परेको छ त्यो निकै मार्मिक छ। यसरी आप्रवासी जीवनका क्रममा एकान्तपनबाट उत्पन्न पीडा डायस्पोरिक जीवनकै अङ्ग बनेर यहाँ प्रस्तुत भएको छ।

स्वदेशप्रेम, स्वदेशको स्मरण तथा स्वदेशीपनप्रतिको अनुराग

परदेशमा पुगेका आप्रवासीहरूलाई आफ्नो देशमा गरेभएका गतिविधि वा क्रियाकलापको स्मरण हुनु स्वाभाविकै हो। परदेशको भूमिमा सन्तुष्ट भएर बस्न नसक्ने, त्यसलाई छाड्न पनि नसक्ने र आफ्नो मूल थलोलाई बारम्बार स्मरण गरिरहने आप्रवासीको प्रवृत्ति डायस्पोरिक साहित्यमा अभिव्यक्त हुन सक्छ। यस्तो स्वदेशीपनप्रतिको अनुरागलाई गौतमले आप्रवासी साहित्यको प्रवृत्तिगत विशेषता भनेका छन् (२०६६, पृ. ५४)। गुरुङका कथाहरूमा पनि यस किसिमको प्रयोग पाइएको छ। केही प्रयोगहरू यी हुन् :

तथ्य ?

यादका दिनहरू कहाँ मेटिँदो रहेछ र! बाङ्गो र खैरीका बफादारिता धेरै छन्। घरको पहरा दिएका थिए, साथै राम्रा सिकारी थिए। हजुरबा कहिलेकाहीँ सिकार खेल्न निस्कनुहुँदा तिनीहरू खुरुखुरु अघि लाग्थे। धेरैपल्ट मृग, कालिज, दुम्सी मारेर ल्याउनुभाको याद छ। म हजुरबालाई पछ्याउँथे तर मलाई छलेर जानुहुन्थ्यो। म दिनभरि जङ्गल हिँड्न सक्ने भएको रहेनछ अहिले सम्भँदा। ती सुखद पल अभै आँखाका डिलहरूमा आलै छन् (ऐ. ऐ., पृ. १५)।

‘मेरो छिमेकी र रोक्सी’ कथाका पात्र ‘म’ ले आप्रवासी भूगोल हडकडमा बस्दा गरेको स्वदेशको स्मरण यहाँ अभिव्यक्त भएको छ। आप्रवासमा रहँदाबस्दा आफ्नो स्वदेशी जीवनमा भए गरेका कार्य वा अनुभवको स्मरण ताजा भएर आएको भावको वर्णन यहाँ भएको छ। त्यस्ता कार्य वा अनुभवगरिएको क्षणलाई यहाँ सुखद पल भनिएको छ भने त्यस्ता सुखद पल आँखाका डिलमा आलै छन् भनेर स्वदेशी माटोमा भोगिएका अनुभूतिहरूलाई स्वदेशको स्मरण गराउने कारकका रूपमा चिनाइएको छ। यसरी यहाँ आप्रवासीहरूले अनुभूत गरेको स्वदेशको स्मरण एवम् देशप्रेम विषयक डायस्पोरिक प्रयोगको प्रस्तुतीकरण भएको छ।

तथ्य २

आफ्नो देश हो, मुलुक हो नराम्रो कसरी भनीं।
सहरको धुलो र हिलो नेता जस्तै लाग्छ। जति बेला
पनि टाँसिने, दुःख दिइरहने। बाग्मती सफाइ अभियान
हल्लैहल्ला उस्ताको उस्तै। गनाउन छोड्दैन। बिचरा
माक्सको सहर। मेलाञ्ची पखिरेहेको सहर। मायालाग्दो
रहेछ। आकाशे बाटो हिँड्दा मनको एउटा पाटो पोल्दो
रहेछ (ऐ. ऐ., पृ. १५२)।

‘मर्निङ वाल्क’ कथाका आप्रवासी पात्र ‘म’ ले मर्निङ वाल्कमा हिँडिरहेका बेला स्वदेशको स्मरण गरेको र त्यसले निजलाई सताएको विषयको वर्णन यस कथाशमा भएको छ। यहाँ धुलो र हिलोको उपमान बनेर आएको नेपाली नेताको उपस्थिति धुलो र हिलो भै जनताका लागि पीडाकै विषय भएको आशय व्यक्त गरिएको छ। यहाँ कुरा हुने भए पनि काम नहुने, स्वच्छ वातावरणका अभावमा माक्स लगाएर हिँड्नुपर्ने, पानी जस्तो अत्यावश्यक वस्तुको विषय उठाएर राजनीति हुने गरेको भए पनि जनताले पानीकै हाहाकार बेहोर्नुपर्ने र नेताले हल्लारूप भाषण मात्र गरेर समय व्यतीत गर्ने गरेको भए पनि आफ्नो स्वदेशको माया लाग्दो रहेछ भन्ने आशय अभिव्यक्त गरिएको छ। अनेक समस्याले

ग्रसित भएको मुलुक भए पनि त्यसलाई हेला गर्न नसकिने अथवा स्वदेशप्रतिश्रद्धा लागि रहने अभिप्राय पनि यहाँ व्यक्त भएको छ । 'आकासे बाटो हिँड्दा मनको एउटा पाटो पोल्दो रहेछ ' भन्ने कथनले विदेश हिँडेका आप्रवासीहरूमा स्वदेशप्रति जागृत आस्था र श्रद्धाको मार्मिक अवस्थालाई जनाएको छ । यसरी आप्रवासीहरूमा उत्पन्न देशप्रेमको भावना व्यक्त भएको प्रस्तुत प्रयोगलाई डायस्पोरिक साहित्यको नमुनाका रूपमा पेस गर्न सकिन्छ ।

तथ्य ३

सानो भूगोलमा विश्व अटाएको छ तर सानो नेपाली समुदाय अटाएर पनि नअटाउने भइरहेछ । अटाउँदैनौं हामी हामीभित्र । अरुसँग भन्नु कसरी अटाउने ? मन, भावना, चाहना एउटै बन्दैन । हरियो काँक्रोको चिरासरि चिरिएका छन् भनहरू विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा अनि क्षेत्रहरूमा । मन, माटो र भावनाले नजोडिने भइसकेको छ (ऐ. ऐ., पृ. १५५) ।

'मर्निङ वाल्क' कथाकी पात्र सुजिता नेपालीले नेपालकी छोरी भनेर आफूलाई चिनाउन थरको पछाडि फेरि 'नेपाली' लेखी आफ्नो नाम सुजिता नेपाली नेपाली बनाएको विषयमा भएको छलफलका सन्दर्भमा 'म' पात्रद्वारा यस कथाशको अभिव्यक्ति भएको छ । हडकडमा विश्व अटाएको भए पनि नेपालीहरू नेपाली भएर बस्न नसकेको र यिनले नेपाली दाजुभाइ र नेपालीपनलाई गौण ठान्दै आफ्नो जातजाति, धर्म, भाषा र क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिएको भनाइ यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । यसरी समग्र नेपालीहरूमा हुनुपर्ने राष्ट्रिय एकतालाई जात धर्म, भाषा र क्षेत्रगत एकतामा जोड दिने र अर्को जात, धर्म, भाषा र क्षेत्रका नेपालीलाई अर्को देशको बासिन्दासरह व्यवहार गरेकोमा यहाँ चिन्ता व्यक्त गरिएको छ । सुजिता नेपालीले आफ्नो देशको पहिचान र सम्मान स्वरूप अर्को 'नेपाली' उपनामसमेत थपेको विषयले देशप्रेम र राष्ट्रियताको भावनालाई मार्मिक रूपमा अभिव्यञ्जित

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
गराएको छ । यसर्थ यहाँ देशप्रेम र राष्ट्रियताप्रतिको अनुरागका माध्यमबाट डायस्पोरिकचिन्तन अभिव्यक्तभएको छ ।

तथ्य ४

कोही एमाले, कोही काङ्ग्रेस, माओवादी, मधेसी, जनजाति के के हो के के । नेपाली नै छैन गाउँगाउँ, टोलटोलमा अझै पानी बाराबार छ । यसरी पनि देश चल्छ ? विकास हुन्छ ? विदेशी आएर विकास गरिदिओस् भन्ने सोचाइ छ जनतामा । कहिले उभो लाग्ने देश (ऐ. ऐ., पृ. ११) ?

'सतासी मामा' कथाका पात्र सतासी मामाको स्वदेशको अनुभव वा अनुभूतिको वर्णन यस कथाशमा भएको छ । यहाँ समस्त नेपालीहरू एकताबद्ध वा एकठिक्का भएर भएर देशको विकास गर्नुपर्नेमा विभिन्न दलमा आबद्ध भएर दलीय स्वार्थका पक्षमा लागेको अभिप्राय व्यक्त भएको छ । यसरी नेपालीहरू दलदलमा विभाजित भएर दलीय स्वार्थमा लिप्त हुने र विदेशीले आएर देशको विकास गरिदिने सोच राख्ने गरिएकोमा यहाँ चिन्ता व्यक्त गरिएको छ । देशको विकास नेपालीहरू नै मिलेर गर्नुपर्छ भन्ने भावना आप्रवासी नेपालीहरूमा उत्पन्न भएको भावको सङ्केत यहाँ गरिएको छ । यसर्थ प्रस्तुत देशप्रेम र राष्ट्रियता विषयक कथन डायस्पोरिक साहित्यको उपयुक्त उदाहरण बनेको छ ।

संस्कृति मिश्रण र सांस्कृतिक विचलन (द्वैध संस्कृति)

आप्रवासीहरूले घरदेशमा अवलम्बन गरेको आफ्नो संस्कार र संस्कृति परदेशमा विभिन्न जातजातिका समुदायसँग भेटघाट र अन्तर्मिश्रणका कारण विचलित हुने वा एकअर्काको संस्कृति मिश्रण हुने गर्दछ । त्यसैले डायस्पोरिक जीवनलाई तेस्रो जीवन र तेस्रो संस्कृति भनिएको छ (भट्टराई, २०६८, पृ. १८८) । डायस्पोरिक जीवनको वर्णन गर्ने क्रममा यसलाई साहित्यमा उतारिएकोहुन्छ । यो डायस्पोरिक साहित्यको अर्को विशेषता पनि हो । गुरुडका कथामा यस प्रकारको

कलादर्पण वर्ष : ३ | अंक : १ | कार्तिक, २०७९
विशेषताको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । केही प्रतिनिधि
प्रयोगहरू यी हुन् :

तथ्य १

“तर खोइ के जानु होला र ! म राईकी छोरी
गुरुडको ल्होसारमा ।”

“खुरुक्कै तयार हुने । धेरै सवालजबाफ होइन
है सुमी । बाँकी कुरो भरे डाँडामा गरौंला (ऐ. ऐ., पृ.
११९) ।”

‘मङ्की हिल’ कथाका पात्र सुमी र ‘म’ का
बिचको ल्होसार मनाउन जाने विषयको संवादका क्रममा
यस कथांशको प्रस्तुतीकरण भएको छ । यहाँ राईकी
छोरी सुमी गुरुड जातिको पर्व ल्होसार मनाउन नजाने
तर्क राख्दा पनि उनले त्यस पर्वमा सहभागिता जनाउनुपर्ने
आशय प्रकट भएको छ । त्यसरी ल्होसार मनाउन राईकी
छोरी सहभागी हुनुपर्ने रहस्य भरे डाँडामा खुल्ने कथन
गरिएकाले यहाँ विभिन्न जातिको सहभागितामा सो पर्व
मनाउनुपर्ने कारण थप रहस्यमय बनेको छ । खासमा
आप्रवासमा विभिन्न जातजातिको अन्तर्घुलन हुँदै
जाने भएकाले एक अर्काका सांस्कृतिक पर्वमा संलग्न
हुनुपर्ने अवस्था सृजना भएको अभिप्रायलाई यहाँ सङ्केत
गरिएको छ । एउटा जाति अर्को जातिका सांस्कृतिक
कार्यक्रमा संलग्न हुनु द्वैध संस्कृति सृजनाको आधार
तयार हुँदै जानु हो । यहाँ त्यही अवस्था देखापरेको हुँदा
यो प्रयोग डायस्पोरिक साहित्यसँग सम्बद्ध छ ।

तथ्य २

अस्ति राई समुदायले उधौली पर्व भनेर दिनभरि
ताइ-मो-सानमा उफारे । गजबले उफ्रिएँ । सुमीले धान
नाच्च सिकाउँछु भनेर हात समातेर नाच्नेहरूको हुलमा
मिसाइदिइन् । धान नाच मेरो पहिलो घटना थियो र नौलो
अनुभव पनि ।...ढोल बजाएको आवाज र हल्लामा
हराउन पाउँदा निक्कै रमाइलो लाग्यो । साँच्चै एउटा बेलै
माहोलमा खेलिएको मिठो सम्भना थपियो जीवनको
घडीमा । गएको हप्तामा पनि करिब त्यस्तै माहोल थियो

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
चासोक तडनाम लिम्बू समुदायमा पनि त्यहाँ पनि हात
समाएर नाच्च बाँकी राखिएन । सुमीका साथीहरूले धान
नाच्च तानेर हैरान पारे (ऐ. ऐ., पृ. १२२) ।

यो कथांश पनि ‘मङ्की हिल’ कथाबाट
लिइएको हो । यहाँ ‘म’ पात्र गुरुड जातिको भएर पनि
राई र लिम्बूका सांस्कृतिक पर्वमा सहभागी भएको र
त्यसबाट आनन्दित भएको अभिप्राय अभिव्यक्त भएको
छ । प्रवासमा विभिन्न जातजातिको उपस्थिति रहने
र खास जातिका सांस्कृतिक पर्वमा अन्य जातिका
मानिसहरू पनि सहभागी भएर मनाउने गर्नु स्वाभाविकै
हो । यसले गर्दा विभिन्न जातिहरूमा संस्कृति मिश्रण हुने
अवस्थाको सृजना हुन जान्छ । यस कथाका माध्यमबाट
पनि आप्रवासमा विभिन्न जातजातिका बिचमा संस्कृति
मिश्रण भएको स्थितिलाई प्रस्तुत गरिएको छ । राई र
लिम्बूका पर्वमा गुरुड गएको रउत्साहका साथ तिनका
पर्वमा सहभागिता जनाएको प्रस्तुत अभिव्यक्तिले
यही कथनलाई समर्थन गर्दछन् । यसर्थ प्रस्तुत कथांश
डायस्पोरिक जीवनको साहित्यिक प्रयोगका रूपमा यहाँ
व्यक्त भएको पुष्टि हुन्छ ।

तथ्य ३

साँचो रहेछ उसको विवाह गर्ने निर्णय ।
कोर्टको आदेशानुसार विडिड सेरोमोनी सेन्ट्रल विडिड
सेरोमोनियल हल हडकड तोकिएको रहेछ, हुलाकबाट
आएको पत्रले जानकारी गराउँछ । सपरिवार नै सामेल
भयौँ । सरकारी प्रतिनिधिको उपस्थितिमा जोडाजोडीले
आँठी साटासाट गरेर विधि पुरा गरे...सजिलो सस्तो
विवाह परदेशमा (ऐ. ऐ., पृ. १०३) ।

‘सुनाखरी ओइलाएपछि’ कथाकी पात्र
अर्चना र उनका प्रेमी सुरेशका बिचमा सम्पन्न भएको
कोर्ट विवाहको वर्णन प्रसङ्गमा अभिव्यक्त भएको
यस कथांशमा आप्रवासी मुलुक हडकडमा प्रचलित
विवाह संस्कारको चर्चा गरिएको छ । यहाँ अदालती
प्रक्रियाबाट विवाह सम्पन्न हुने प्रचलन रहेको, कोर्ट

अर्थात् अदालतबाट विवाह हुने स्थान तोकिएको, त्यसको जानकारी सम्बद्ध व्यक्तिलाई हुलाकबाट हुने गरेको र सरकारी प्रतिनिधिका उपस्थितिमा औंठी साटासाट गरी विवाहको विधि पुरा गरेको संस्कारजन्य विषयको चर्चा गरी आप्रवासमा नयाँ तरिकाबाट सम्पन्न भएको विवाह प्रक्रियाको वर्णन गरिएको छ । परम्परागत नेपाली संस्कारअनुसारको विवाह पद्धतिभन्दा यो पद्धति नवीन छ । आप्रवासमा पुगेका नेपालीहरूले समेत आफ्नो रीतिस्थिति भन्दा भिन्न यस नयाँ संस्कार वा संस्कृतिको अवलम्बन गर्नु संस्कृति विचलनको स्थिति हो । यसरी आप्रवासी जीवनमा सांस्कृतिक विचलनको अवस्थालाई प्रस्तुत गरी यहाँ डायस्पोरिक जीवनलाई साहित्यिकीकरण गरिएको छ ।

तथ्य ४

निककै ठूलो भवन छ । प्रत्येक तलाका हलहरूले मलामी परिवरहेछन् । बुकिङ सिस्टमको क्रममा उभिँदा रहेछन् मलामीहरू ।...हलको पल्लो किनारमा अन्तिम दर्शनको लागि सिँगारिएको लास एउटा काठको बाकसमा राखिएको रहेछ । बाकसको माथिल्लो भाग सिसाको ढकनी राखेर मृतक चिन्न सजिलो बनाइएको छ ।...बोल्दैन् मलामीहरू । बोल्नै परे बिस्तारै साउती मार्छन् (ऐ. ऐ., पृ. १६१-१६२) ।

‘ब्लाक’ कथामा हडकडमा सम्पन्न हुने मृतकको अन्तिम संस्कारको वर्णन सन्दर्भमा प्रस्तुत भएको यस कथांशमा त्यहाँ गरिने मृत्यु संस्कारको अनौठो चलन अभिव्यक्त भएको छ । मलामीहरू खास भवनका तलामा बस्ने, बुकिङ सिस्टमका क्रममा मलामीहरू उभिने, अन्तिम दर्शनका लागि सिँगारिएको बाकसमा लास राख्ने, लास चिन्नका लागि निजको तस्बिर सिसाको ढकनीभित्र देखिने गरी राख्ने, मलामीहरू भरसक नबोल्ने र बोल्नैपरे पनि साउती मार्ने जस्ता आप्रवासी मुलुकमा अवलम्बन गरिएका मृत्यु संस्कारजन्य गतिविधि नेपाली मृत्यु संस्कारमा नवीन लाग्ने खालका छन् । सुजितको

शवदाह गर्ने पालो एघार दिनपछि मात्र आएको (ऐ. ऐ., पृ. १६९) प्रसङ्गबाट शवदाह गर्न कयौँ दिनसम्म पालो पर्खनुपर्ने जुन विषय प्रस्तुत भएको छ त्यो निकै अचम्मलाग्दो छ । यस प्रकारका संस्कार वा संस्कृतिसँग परिचित हुँदै तिनको अवलम्बन गर्नु स्वदेशी संस्कृतिको विचलनको स्थिति हो । स्वदेशी संस्कृति विचलन गरी परदेशको संस्कृतिको अवलम्बन गर्दै जानु आप्रवासी जीवनको एउटा विशेषता नै हो जसलाई कथाकारले यहाँ प्रस्तुत गरेका छन् ।

असुरक्षाभय, चिन्ता, विच्छिन्नता

परदेशमा पुगेका समुदायलाई त्यहाँ बस्न विभिन्न कुराले मनोवैज्ञानिक असर पारेको हुन्छ र उनीहरूलाई पीडानुभूति भएको हुन्छ । सहयोगी मित्र नपाइनु, भेटेकाले पनि छाडेर हिँड्नु, आफूलाई अपरिचित ठान्नु र जताततै असुरक्षाको भावना हुनुले त्यही पीडा देखाउँछ (एटम, २०६७, पृ. ३२) । यस प्रकारको विशेषतालाई कथाकार गुरुडले आफ्ना कथामा प्रयोग गरेका छन् । निम्न तथ्यहरूले यस कथनको पुष्टि गर्दछन्:

तथ्य ?

आइडी प्रोसेस लम्बिँदा निककै निराश देखिन्थे । सानोतिनो उदाहरण दिँदै सान्त्वनाको मलम घस्ने प्रयत्न गरिरहँ मैले । निराशाको प्वाल निककै ठूलो भइसकेको रहेछ हत्तापत्त टाल्न सकिएन । उडेका थिए अनुहारका रङ्गहरू । छुटेर एकलै बाटो खेपिरहँदा “दाजु दाइ आइडी भएपछि त्यो गोरुसिङ्गे बिल्डिङलाई फर्केर हेर्दिनँ” भन्ने वाक्यांश कानमा प्रतिध्वनित भइरह्यो (ऐ. ऐ., पृ. ३०) ।

‘हराएको मान्छे’ कथाका पात्र बलदेवसिंह थापामगरले आप्रवासी मुलुक हडकडमा वैधानिक रूपमा बस्न आइडी लिने प्रक्रियामा पाएको दुःखको वर्णन प्रसङ्गमा यस कथांशको प्रस्तुतीकरण भएको छ । यहाँ प्रक्रिया लम्बिएर आइडी प्राप्त गर्न नसकेका थापामगरमा निराशापन बढेर गएको कथन व्यक्त गरिएको छ । यसबाट उनले हडकडमा आफू असुरक्षित भएको महसुस गरेका

छन्। असुरक्षाका पीडाले उनी सताइएका थिए भन्ने कुरा 'उडेका थिए अनुहारका रङ्गहरू' भन्ने कथनबाट पनि पुष्टि हुन्छ। 'दाजु दाइ आइडी भएपछि त्यो गोरुसिङ्गे बिल्डिङलाई फर्केर हेर्दिने' भन्ने कथनले उनमा उत्पन्न चिन्ताको गहिराइलाई जनाएको छ। त्यस्तै 'हरेक दिन लेटर बक्स चेक नगरी चित्त नबुझे भयो। पत्र आएन। धैर्यताको बाँध भत्किन थाल्यो(ऐ. ऐ., पृ. २९)।' भन्ने उक्त पात्रको भनाइ पनि यस सन्दर्भमा उल्लेख्य छ। आप्रवासीहरूमा असुरक्षाको भयले उत्पन्न गरेको छटपटीलाई यस भनाइले अभिव्यञ्जित गरेको छ। यसरी प्रस्तुत कथनहरूबाट असुरक्षा एवम् चिन्ताजन्य परिस्थितिहरूद्वारा आप्रवासीहरूलाई पीडाबोध हुन्छ भन्ने कुरा प्रमाणित भएको छ।

तथ्य २

हेल्परमा काम गर्ने केटी मान्छे खुलेर बोल्ने हिँड्ने मौका थिएन। बोल्ने समय पर्खनु पर्थ्यो। हिँड्न अनुमति लिनु पर्थ्यो। इम्प्लोयरलाई छलेर गोरिल्ला स्टायालबाट कुराकानी गर्नु पर्ने बाध्यता (ऐ. ऐ., पृ. ४२)।

'मोनिका' कथाकी पात्र मोनिका र सुरेशका बिचको व्यवहारको वर्णन प्रसङ्गमा यस कथांशको प्रस्तुतीकरण भएको छ। यहाँ हेल्परमा काम गर्ने मोनिका केटी मान्छे भएकाले कसैसँग खुलेर बोल्ने हिँड्ने मौका नपाएको, बोल्ने समय पर्खनु परेको, कसैसँग कुराकानी गर्न इम्प्लोयरबाट गोरिल्ला जस्तो लुक्नु परेको आदिरोजगारीकै दृष्टिले असुरक्षित एवम् भययुक्त अवस्था सृजना भएको आशय व्यक्त भएको छ। इम्प्लोयर अर्थात् रोजगारदाताको कठोर व्यवहारबाट आप्रवासीहरू कसरी जोगिएर बाँचेका छन् र आफ्नो रोजगारीलाई जोगाएका छन् भन्ने कुरा उक्त कथांशबाट अभिव्यक्त गरिएको छ। सधैं डर, त्रास वा भयले गाँजेको जीवन बिताउनु पर्दा आप्रवासीहरूको जीवन अस्तव्यस्त बनेको भाव यहाँ प्रकट भएको छ। असुरक्षा एवम् भय उत्पन्न गराउने यो

एउटा प्रतिनिधि परिस्थिति हो।

तथ्य ३

पर्खाइमा रुँदै दिन महिनाहरू बिते। खबर आएन। कहींकतैबाट खबर आएन। मेरो पाहुना दिनदिनै भित्रभित्र लात हान्ने भइसकेको थियो। यता इम्प्लोयर्सले मेरो व्यवहारमा आएको परिवर्तनमा शङ्का गर्न थालिसकेको थियो (ऐ. ऐ., पृ. ४२)।

'मोनिका' कथाकी पात्र मोनिकालाई सुरेशले छिट्टै नेपाल लगेर नेपाली परम्परा र संस्कार अनुरूप विवाह गर्ने आश्वासन दिलाएर गर्भवती तुल्याएको र आमा बिरामी भएको गलत खबर दिएर छोडेर हिडेपछि उन्पन्न परिस्थितिको वर्णन प्रसङ्गमा यस कथांशको प्रस्तुतीकरण भएको छ। हेल्पर भएर आप्रवासमा एक्लो जीवन व्यतीत गरिरहेकी मोनिकाले सुरक्षित भविष्यको कल्पना गरी सुरेशसँग पारिवारिक सम्बन्ध गाँसेर बस्ने योजना बनाएकी थिइन्। तर सुरेशका कारण उनी सुरक्षित नभएर असुरक्षित हुनुपरेको मार्मिक अवस्था यहाँ अभिव्यक्त भएको छ। एकातिर कहींकतैबाट सुरेशको खबर नआउनु अर्कातिर गर्भमा रहेको शिशुले लात हान्ने अवस्था भइसक्नु उनमा असुरक्षा एवम् भय सृजना गर्ने कारण बनेका छन्। त्यसमा पनि रोजगारदाताले मोनिकाका व्यवहारमा आएको परिवर्तनबाट शङ्का गर्नथालेको अभिव्यक्तिबाट उनको रोजगारी नै धर्मसङ्कटमा परेको र त्यसले उनमा थप चिन्ता सृजना गरेको अवस्था यहाँ देखापरेको छ। यसरी परपुरुषका कारण मोनिका असुरक्षित तथा चिन्तायुक्त बनेको अभिव्यक्ति प्रस्तुत गरी आप्रवासीहरू असुरक्षा, चिन्ता एवम् विच्छिन्नताका सिकार बनेका छन् भन्ने आशय यहाँ अभिव्यञ्जित भएको छ। यसर्थ यो अभिव्यक्ति डायस्पोरिक प्रयोगको नमुना बनेको छ।

नयाँ परिवेश र त्यसको प्रभाव

परदेश आप्रवासीहरूका लागि नयाँ हुन्छ। परिवेशगत नयाँपनले गर्दा उनीहरूले अनेक समस्या

कलादर्पण वर्ष : ३ | अंक : १ | कार्तिक, २०७९
भोगेका हुन्छन् । यसर्थ स्थानीय समुदाय, काम गर्ने स्थान, काममा निर्देशन गर्ने र सहकार्य गर्ने मानिस लगायतका कुराहरू नयाँ हुँदा भोगेका समस्याहरूको अभिव्यक्ति पनि डायस्पोरिक साहित्यको विशेषता हो । गुरुडका कथामा यस प्रकारको विशेषताको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । तलका तथ्यलाई यस कथनका प्रमाणका रूपमा अगाडि सार्न सकिन्छ :

तथ्य १

स्थानीय भाषा, नौलो परिवेशको कम जानकारी भएकाले आफन्त खोजीखोजी बस्नु पर्ने बाध्यता । वातावरण सहज थिएन धेरै कुराहरू नौला थिए, नौलो लाग्थ्यो पनि । यही नौलोपनले नचिनिएका अनुहार पनि परिचितमा रूपान्तरण हुनु एउटा बाध्यता (ऐ. ऐ., पृ. ४७) ।

‘बिर्सिएको साँझ’ कथामा ‘म’ पात्रले हडकडमा आप्रवासीहरूको प्रवेश र बसाइको अवस्थाका विषयमा गरेको वर्णन प्रसङ्गमा यस कथांशको प्रस्तुतीकरण भएको छ । यहाँ हडकड पुगेका आप्रवासीहरूमा स्थानीय भाषा प्रयोगको क्षमताको अभाव र अपरिचितपरिवेशमा बाँच्नु परेकोकथन व्यक्त भएको छ । यस परिस्थितिका कारण उनीहरूमा आफन्त खोजेर बस्नुपर्ने र नचिनिएका अनुहारलाई परिचित बनाउँदै जानुपर्नेबाध्यताआइपरेको छ भनिएको छ। सजिलो गरी जीवन बिताउन आप्रवासी बनेका व्यक्तिहरूले नौलोपनका कारण विशेष गरी प्रारम्भिक दिनहरूमा अनेक जटिल समस्या भोग्नुपरेको यथार्थलाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ। यसर्थ आप्रवासीहरूको जीवन नवीन परिस्थितिका कारण कष्टकर बन्न पुगेको यस अभिव्यक्तिलाई डायस्पोरिक साहित्यको उदाहरणका रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

तथ्य २

नौलो ठाउँ, नौला मान्छेहरूका बीच काम पनि नौलो । एउटा फरक अनुभूति दिने वातावरण । कति असहज समयलाई लामोलामो खुइइ काढेर बिताउनुपर्ने ।

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
मान्छेका हुलहरू मात्र नौला थिएनन्, बाटो, माटो र जिन्दगीको पाटो पनि नौला थिए । जहाँ जिन्दगीले एउटा बेग्लै पाटो खोतल्न गइरहेछ (ऐ. ऐ., पृ. २-३) ।

‘आरम्भ’ कथाबाट लिइएको यस अभिव्यक्तिमा ‘म’ पात्रका आप्रवासी जीवनका प्रारम्भिक दिनहरूमा गरिएको अनुभूतिको वर्णन भएको छ । यहाँ परदेशमा हरेक कुराहरू (ठाउँ, मान्छे, काम, वातावरण, बाटो, माटो, जिन्दगीको पाटो आदि) नौलो भएका कारणले समय पनि असहज बनेको र त्यस्तो असहज समयलाई बिताउन कठिनाइ भएको आशय अभिव्यक्त भएको छ । ‘समयलाई लामोलामो खुइइ काढेर बिताउनुपर्ने’ भन्ने कथनले यस आशयको समर्थन गरेको छ । यस्ता नौला परिवेश वा परिस्थितिको भोगाइका कारण जिन्दगीमा नै एउटा नयाँ मोड आएको अभिप्रायको सङ्केत यहाँ व्यक्त भएको छ । यसर्थ नयाँ परिवेश र त्यसको असरका वा प्रभावका कारण आप्रवासीमा उत्पन्न पीडाजन्य प्रस्तुत अभिव्यक्तिले डायस्पोरिक जीवनको चित्रण गरेको छ ।

तथ्य ३

मुलुक बाहिर हिँडेका मजस्ताका लागि नौलो छ परिवेश । गाउँठाउँ नौलो, मान्छे नौलो । काम नौलो अनि यहाँका लागि नौलो मान्छे म, हामीभन्डूलो नौला भाषा र जीवनको नव चरण नौलो । नौलो-नौलो गाउँहरूबाट आएका नौलाहरूको शिविर जस्तो (ऐ. ऐ., पृ. ७८) ।

‘मुन्ना चौधरी’ कथाका पात्र ‘म’ का आप्रवासी मुलुक हडकडमा सुरुमा सबै कुरा नौलो रहेको अनुभूतिको प्रस्तुत गर्ने क्रममा यस कथांशको अभिव्यक्ति भएको छ । आप्रवासीहरूलाई सुरुका दिनहरूमा परदेशका के कस्ता कुराहरूले प्रभाव पार्दछन् भन्ने कुरा यहाँ व्यक्त गरिएको छ । परदेशका परिवेश, मान्छे, काम, भाषा आदि नौलो हुँदा जीवन पनि नौलो चरणमा प्रवेश गरेको आशय यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । जीवनलाई नौलो चरणमा पुऱ्याउने उल्लिखित कारण वा आधारहरू आप्रवासी जीवनमा

कलादर्पण वर्ष : ३ | अंक : १ | कार्तिक, २०७९
देखापरेका हुन् । यसरी यहाँ आप्रवासी जीवनको महत्त्वपूर्ण पक्ष बनेको नयाँ परिवेश र त्यसको प्रभाव विषयक प्रस्तुत अभिव्यक्ति डायस्पोरिक प्रयोगका रूपमा यहाँ व्यक्त भएको छ ।

विभाजित मानसिकता, द्वैधवृत्ति

आप्रवासमा भोगिएका समस्याहरूका कारण द्वैध मानसिकताको अवस्थामा पुगेका आप्रवासीहरूको पीडालाई डायस्पोरिक जीवनकै विशेषताका रूपमा लिन सकिन्छ । उनीहरू उतै बस्ने कि फर्कने मनोद्वन्द्वमा रहेका हुन्छन् (खड्का, २०७७) । यस प्रकारको अभिव्यक्तिको प्रयोग गुरुडका कथामा पाइएका छन् केही प्रयोगहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएका छन् :

तथ्य ?

बच्चा कहाँ कसरी पढाउनेबारेमा धेरैपल्ट बहस गर्थौं । भविष्यमा भाषा लगायत स्थानीय वातावरण जान्नका लागि यहाँ राखेर पढाउने उनको तर्क उचित थियो । सहमति जनाएँ । तर छोराछोरीलाई यहाँ राखेर पढाउन भने सकिनँ । एउटा मात्र भए पो तीनतीन वटा । दैनिक ज्यालादारीको अस्थायी काम । न बस्ने घर र न कामको ठेगान । उतैतिर थन्क्याउने विचार गरें मैले (ऐ. ऐ., पृ. १६४) ।

‘ब्लाक’ कथाका पात्र चेतन र ‘म’का बिचमा सन्तानका विषयमा भएको छलफलको वर्णन यस कथांशमा भएको छ । यहाँ चेतनले छोराछोरीको भविष्यका लागि उनीहरूलाई हडकडमा नै राख्नुपर्ने तर्क ‘म’ पात्रले उचित ठानेर सहमति जनाएको भए पनि आफ्नो आर्थिक अवस्थाका कारणले छोराछोरीलाई नेपाल पठाइदिने सोच बनाएको देखिन्छ । उनी एकातिर सन्तानको भविष्यका लागि आफूसँगै राख्नुपर्ने कुरामा सहमत छन् भने अर्कातिर त्यस्तो सोचाइलाई कार्यान्वयन गर्न नसकी स्वदेश फर्काउने सोच निर्माण गर्न पुग्छन् । यसबाट ‘म’ पात्रमा द्वैध मानसिकता जागृत भएको छ । परिस्थितिलाई अनुकूल बनाउन नसक्ता वा बनाउने

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
क्षमता नरहँदा उनी विभाजित मानसिकताको सिकार बन्न पुगेका छन् । यस किसिमको द्वैध मानसिकता उत्पन्न भई आप्रवासीहरूमा जुन किसिमको समस्या उत्पन्न भएको छ त्यो डायस्पोरिक जीवनसँग जोडिएको विषय हो । यसर्थप्रस्तुत कथांश द्वैधवृत्ति वा विचलित मानसिकता उत्पन्न गराउने कारण बनेर यहाँ व्यक्त भएको छ । यसबाट कथाकार गुरुडका कथामा यस प्रकारको डायस्पोरा प्रयोग भएको प्रमाणित हुन्छ ।

तथ्य २

एकैचोटि छाँगाबाट खसैं । सुतेको बेड मेरो थिएन ।संसारे अँध्यारो लाग्यो । हातखुट्टा चलेन । शरीर लल्याकलुलुक्क भयो । एकलै रोएँ धीतमरुन्जेल । रातका घटनाहरू धमिलो छाया बनेर आँखावरिपरि घुम्न थाले फनफनी । ऊ अलिक पर सोफमाथि मस्त निदाइरहेको थियो लुगा पनि नखोली । बोलाउने जाँगर चलेन । आफैँमा पछुतो, रिस, घृणा,जाँगर आयो । के गरूँ, कसो गरूँ भइरहँदा केही सोच्नै सकिनँ (ऐ. ऐ., पृ. ६५) ।

‘मिलेनियम’ कथाबाट लिइएको यस कथांशमा रोसिता पात्रका जीवनमा नयाँ वर्षमा घटेका घटनाहरूको वर्णन गरिएको छ । नयाँ वर्षमा घरबाट फायरवर्क हेर्न बेलैमा हिँडेर रातभरि हराउने रोसिता मातेकै अवस्थामा परपुरुषका सहयोगमा उसका बेडमा सुताइएकी छिन् भने बिहान होस खुलेपछि उनमा अनेक प्रकारका चिन्ता, भय र पश्चाताप उत्पन्न भई हतास बनेकी छिन् । ‘के गरूँ, कसो गरूँ भइरहँदा केही सोच्नै सकिनँ’भन्ने भनाइले उनको तल्कालीन अवस्थाको चित्रण गरेको छ । उनी यस घटनाका कारण द्वैध मानसिकताले ग्रसित बनेकी छिन् । ‘घरका मानिसहरूले के भने होलान् ? कहाँ कहाँ खोजे सम्पर्क कल गरे होलान् ? सम्पर्कविहीन रहैं रातभर । आत्तिँ कतै पुलिसलाई खबर गरे कि (ऐ. ऐ., पृ. ६५) ?’ भन्ने अभिव्यक्तिबाट उनको मानसिक स्थिति निश्चिन्त नभएको पुष्टि हुन्छ । उनमा उत्पन्न यस प्रकारको अनिश्चयताले युक्त मानसिकताको प्रमुख कारण प्रवासमा

उनले उपभोग गरेको स्वतन्त्रता हो । यसरी आप्रवासी जीवनमा चरम स्वतन्त्रताको उपयोग भईसृजना भएको द्वैध मानसिकतायुक्त कथनलाई डायस्पोरिक साहित्यको प्रयोगका रूपमा लिन सकिन्छ ।

भाषिक जटिलता

परदेशमा पुगेका समुदायका लागि स्थानीय भाषाको प्रयोग दक्षतको अभाव तुलो समस्याको विषय बनेको हुन्छ । अन्तर्राष्ट्रिय भाषाको ज्ञान भए पनि त्यसको उच्चारण स्थानीय भाषानुरूप भईदिएमा आप्रवासीहरूका लागि भन्नु समस्या पर्ने गर्छ । यसर्थ भाषिक जटिलता पनि डायस्पोरिक जीवनकै विशेषताका रूपमा रहेको हुन्छ । यस्तो विशेषतालाई टाँकीका फूलहरू कथा सङ्ग्रहका कथाहरूमा पनि प्रयोग गरिएको पाइन्छ । यस कथनको पुष्टि निम्न तथ्यहरूले गरेका छन् ।

तथ्य १

नयाँ ठाउँ नयाँ कानून कति तौर तरिका थाहै छैन खुलेर कुरा गर्न भाषाको समस्या । अङ्ग्रेजी भाषा प्रचलन भए पनि स्थानीय भाषा प्रभावले उच्चारण बुझ्नै कठिन थियो । कुरा गरिदिने दोभासे खोज्न सकिने अवस्था थिएन । खासमा बाह्य परिवेशको अनभिज्ञता (ऐ. ऐ., पृ. २९) ।

पैतृक सम्पत्ति बेचेर हडकडमा आप्रवासी बन्न पुगेका 'हराएको मान्छे' कथाका पात्र बलदेव थापा मगरका कागजातमा नाम फरक परेर कारण हडकडमा आइडी दिने निकाय इमिग्रेसन (जसलाई गोरुसिडे बिल्डिङ भनिएको छ) ले उनलाई आइडी दिएको छैन । भाषा बुझ्न नसकेर उनको आइडी नआउने कारण उनले पत्ता लगाउन सकेका छैनन् । कुरा गरिदिने दोभासेको अभावका कारण उनलाई समस्या परेको छ । यही समस्या अभिव्यक्त गर्ने सिलसिलामा यस कथांशको प्रस्तुतीकरण भएको हो । यहाँस्थानीय भाषा प्रयोगको क्षमता नभएका आप्रवासीहरूलाई पर्ने समस्याको वर्णन गरिएको छ । बाह्य परिवेशमा पुगेका व्यक्तिहरूका

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
लागि स्थानीय भाषाको प्रयोग क्षमता कति आवश्यक हुन्छ भन्ने कुरा यहाँ व्यक्त गरिएको छ । आप्रवासमा भाषिक समस्याका कारणले अनेक किसिमका पीडाहरू भेट्नुपर्छ, यसले आप्रवासीको धेरै समय बर्बाद भएको हुन्छ भन्ने आशय यहाँ व्यक्त गरिएकाले यस प्रयोगलाई डायस्पोरिक जीवनको एउटा अङ्ग मान्न सकिन्छ ।

तथ्य २

साँच्चै साह्रै निरीह छ यो समुदाय । त्यही भित्रको म । सबै कुरो खाइदिएको छ भाषाले (ऐ. ऐ., पृ. १०६) ।

'सुनाखरी ओइलाएपछि' कथाका पात्र सुरेशले अविवाहित छु भनेर नयाँ नयाँ केटीसँग विवाहको नाटक गरेर तिनको सर्वस्व लुट्ने गरेको उक्त कथाकी पात्र अर्चना समेत त्यस प्रकारको व्यवहारको सिकार हुनुपरेको घटनाको वर्णन प्रसङ्गमा यस कथांशको प्रस्तुतीकरण भएको छ । कानूनसम्मत बसोबास गरेकी अर्चनाले न्यायको ढोका ढकढक्याउने हैसियत भएर पनि त्यहाँ प्रचलित भाषा प्रयोगको क्षमता नभएकाले न्याय माग्न सकेकी छैनन् उनी लगायत त्यहाँको आप्रवासी समुदाय साँच्चै साह्रै निरीह बन्नुपरेको छ । यसरी भाषाका कारणले अन्याय सहेर बस्न विवश नेपाली आप्रवासीहरूको पीडाजन्य अनुभूतिलाई यस कथांशमा अभिव्यक्त गरिएको छ । यसर्थ यो अवस्थाको वर्णन डायस्पोरा प्रयोगको राम्रो उदाहरण बनेको छ ।

सीमान्तीयता

अर्काको मुलुकमा पुगेका समुदायलाई परदेशका नागरिक, सङ्घ संस्थाका प्रतिनिधि वा सरकारी निकायबाट गरिने नकारात्मक व्यवहारबाट आफू सीमान्त वा अपहेलित बनेको महसुस गर्नु नै यस किसिमको विशेषता हो । परदेशका मानिसहरूले आफूलाई केन्द्रमा राखेर अरुलाई परिधि वा सीमा राख्ने नीति र व्यवहारले आप्रवासीलाई पारेको असरको वर्णन टाँकीका फूलहरू कथा सङ्ग्रहमा रहेका कथाहरूमा पाइएको छ ।

केही उदाहरणहरूलाई निम्न तथ्यका रूपमा यसरी प्रस्तुत गरिएको छ :

तथ्य १

टनलभिन्न छ काम । बाहिर दुनियाँसँग सम्पर्कविहीन जस्तै भएर काम गर्नुपर्ने बाध्यता । स्पष्ट हुन परखन पर्छ समयलाई । स्थानीय मिडियाहरू गलत काम गर्ने र यस्ता घटनाहरूमा जथाभावी साउथ एसियनको नाम जोड्ने गर्दछन् । नेपाली, इन्डियन, पाकिस्थानी, वङ्गाली, श्रीलङ्कन जो भए पनि यही नाम दिइन्छ । कहिलेकाहीँ स्थानीयवासीले गरेको घटनामा पनि साउथ एसियनकै नाम दिने गरेका उदाहरण प्रशस्तै छन् । यी मुलुकहरूलाई गरिब र असभ्यको सोच राख्छन् स्थानीयहरू (ऐ. ऐ., पृ. १६६) ।

‘ब्लाक’ कथाका पात्र चेतन गुरुङको छोरा सुजितको मृत्युको प्रसाङ्गमा प्रस्तुत गरिएको यस कथांशमा आप्रवासीहरूलाई स्थानीय बासिन्दा अर्थात् तत्देशीय नागरिक र मिडियाले किनारीकृत गरेको व्यवहार अभिव्यक्त गरिएको छ । स्थानीयले घटाएको घटना वा गरेको गल्तीको दोष अन्य देशका नागरिकलाई लगाउनु र आफूलाई श्रेष्ठ ठानेर अरुलाई असभ्य र गरिब ठान्नु आप्रवासीलाई किनारीकृत गरेको प्रमाण हो । हडकडमा पुगेका आप्रवासीहरू विशेष गरेर साउथ एसियन नागरिकलाई त्यहाँका स्थानीय बासिन्दा र मिडियाले हेपेर त्यस्तै सोच र व्यवहार गरेको कथन प्रस्तुत गरी आप्रवासीहरूलाई किनारीकृत तुल्याइएको छ भन्ने कुरा यहाँ अभिव्यक्त गरिएको छ । यसरी आप्रवासी बनेका व्यक्तिहरू स्थानीय बासिन्दा र मिडियाका व्यवहारबाट सीमान्तीयताको सिकार बन्नुपरेको हुँदा यहाँ आप्रवासीमा सीमान्तीय दर्द उत्पन्न भएको देखिन्छ । यसबाट सीमान्तीयता डायस्पोरासँग पनि सम्बद्ध भएको पुष्टि हुन्छ ।

तथ्य २

जसले भुल अपराध जे गरे पनि यो समाजले

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
उसलाई चोखो नै ठान्छ । दोषी म नै हुन्छु किनकि
आइमाई हुँ म । तिनीहरूको नजरमा नक्कली पोइ
नपाएको नकचरी केटी । समाजको सधैं यही मान्यता र
परम्पराले अपराधीहरू सधैं अपराध गरिरहेछन् । सानो
गल्तीमा जीवन नसच्चिने गरी बर्बाद हुन्छ भनेर कहिले
सोच्दैन यो लोग्ने मान्छेको समाजले (ऐ. ऐ., पृ. १०७) ।

‘सुनाखरी ओइलाएपछि’ कथाकीहडकड आप्रवासी पात्र अर्चनालाई अर्को पात्र सुरेशले बर्बाद बनाएपछि अर्चनाले अभिव्यक्त गरेको पीडाजन्य भाव यहाँ प्रस्तुत भएको छ । यहाँ अर्चना नारी वा महिला भएकाले उनी गर्भवती हुनुमा समाजले एकलौटी रूपमा उनलाई दोषी करार गर्ने र त्यस्ता कार्यमा संलग्न सुरेशरूप पुरुषलाई दोषमुक्त गर्ने गरेकोमा लैङ्गिक दृष्टिले महिलालाई अन्याय भएको अभिप्राय व्यक्त गरिएको छ । महिलालाई किनारीकृत गरी पुरुषलाई केन्द्रमा राख्ने यस प्रकारको सोच र व्यवहार सीमान्तीयताको उदाहरण हो । आप्रवासमा सुरेशको त्यस्तो व्यवहारबाट सहाराविहीन बन्न पुगेकी अर्चना लैङ्गिक सीमान्तताको सिकार बनेकी छिन् । ‘अब आफू बर्बाद भएर मेरो कारणबाट अरु बर्बाद नहोऊन् भनेर घर फर्कने निर्णय गरेकी हुँ (ऐ. ऐ., पृ. १०७) ।’ भन्ने उनको भनाइले आप्रवासी नारीहरूको मार्मिक पीडालाई उजागर गरेको छ । यसबाट यहाँ किनारीकृत नारी विषयक सीमान्तीयता उत्पन्न भएको छ भने यो सीमान्तीयता डायस्पोरिक जीवनकै क्रममा उत्पन्न भएकाले यसलाई डायस्पोराको एउटा विशेषता मान्न सकिन्छ ।

मानसिक सङ्घात

आप्रवासीहरूमा तनाव, द्वन्द्व, घात प्रतिघात, प्रतिशोध, ईर्ष्यापूर्ण व्यवहार जस्ता मानसिक अवस्थामा क्षति पुऱ्याउने खालका घटनाहरूका कारण सृजना हुने असहजता पनि डायस्पोरिक जीवनमा आइपर्ने अर्को स्थिति हो । यसले आप्रवासीहरूको व्यस्त जीवनमा प्रभाव पारेको हुन्छ । परदेशको परिवेश वा परिस्थिति पनि

मानसिक सङ्घात सृजना गर्ने कारण बन्न सक्छ । यसरी परदेशका कारण उत्पन्न सङ्घातलाई पनि साहित्यकारले डायस्पोरिक साहित्यमा अभिव्यक्त गरेको पाइन्छ । गुरुडका कथामा पनि यस प्रकारको प्रयोग भएको देखिन्छ । यी तथ्यहरूले यस कथनलाई समर्थन गरेका छन् :

तथ्य १

“तपाईंको सल्लाह नमानेर ठूलो भुल गर्नु दाजु !” हात समाते फेरि रुन थाले चेतनजी । यसपल्ट रोकिनै मैले । मन लागे जति रुन दिएँ । पश्चाताप माने पनि क्षतिपूर्ति हुनेवाला छैन (ऐ. ऐ., पृ. १६७) ।

‘ब्लाक’ कथाका पात्र चेतनको छोरा सुजित कुलतमा लागेर अन्ततः मृत्यु वरण गर्न पुगेपछि दुखित बनेर चेतनले आफ्नो पीडा ‘म’ पात्र समक्ष राख्ने क्रममा यस कथांशको प्रस्तुतीकरण भएको छ । चेतन र उनकी श्रीमती जानकी राती नै उठेर काम गर्न जाने र राती अवेर मात्र घर फर्कने गर्दछन् । आफ्ना सन्तानको अवस्था बुझ्ने फुर्सद नभएर तिनीहरूले एकलो सन्तान गुमाउनु परेको छ । आप्रवासमा सधैंको व्यस्त जीवन र दुवै जनाले सङ्घर्ष नगरी जीवन धान्न कठिनाई भएकाले उनीहरूले सन्तानको हेरविचारमा समय दिन सकेनन् । टनलभित्रको काम भएकाले बाहिर दुनियाँसँग सम्पर्कविहीन जस्तै भएर काम गर्नुपर्ने बाध्यता (ऐ. ऐ., पृ. १६७) ले पनि छोराको दैनन्दिनी बुझ्ने अनुकूलता भएन । उनीहरूले सन्तान गुमाउनु पर्ने कारण सुजितको व्यवहार मात्र नभएर उनीहरूको अति व्यस्त जीवन पनि हो । यसरी सन्तान गुमाउनु परेको अवस्थाबाट उनीहरूमा मानसिक सङ्घात सृजना भएको छ । सल्लाह नमानेकोमा पश्चाताप भए पनि त्यस क्षतिको परिपूर्ति हुन सक्ने स्थिति छैन । यसरी जीवनभरिको घाउ बनेको पुत्रवियोगको घटना मानसिक सङ्घात सृजनाको कारण बनेको छ भने आप्रवासी व्यस्त जीवनका कारण यो सङ्घात उत्पन्न भएकाले डायस्पोराको अङ्ग बनेको छ ।

तथ्य २

मन थाम्न नसकेर एक दिन काम-तिन भिलेज पुगें । आर्मी क्याम्पको चक्कर लगाएँ । बल्लबल्ल सुरेशलाई चिन्ने मान्छे फेला पय्यो । उसको पल्टन ट्रान्सफर भएर यूके गइसकेको बताए । के को आमा बिरामी भएर घर जानु ? सबै बहाना रहेछ, छाँगाबाट खसैं । यति चाँडै यति ठूलो धोका कल्पनासम्म पनि गरेकी थिइनेँ (ऐ. ऐ., पृ. ४२) ।

‘मोनिका’ कथाकी पात्र अविवाहित मोनिकालाई सुरेशले नेपाल लैजाने र त्यहाँ पुगेर नेपाली चलनानुसारको विवाह गर्ने आश्वासन दिएर गर्भवती बनाएको अनि आमा बिरामी भएको बहाना गरी उनलाई भुक्क्याएर छोडेको प्रसङ्गको वर्णन यस कथांशमा भएको छ । फिलिपिन्सकी केटी मोनिका हडकडमा कामको सिलसिलामा आएकी थिइन् । मादक पदार्थको सेवनबाट अचेत भई लडेको सुरेशलाई उनले ट्याक्सीमा हाली कोठामा पुऱ्याएको गुनको बदलामा नेपाल लैजाने भुट्टो आश्वासन दिएर उनैलाई बर्बाद तुल्याएको र एकलै हडकड बस्न नसकेर फिलिपिन्स नै फर्कनु परेको हुनाले उनमा सङ्घातीय पीडाबोध भएको छ । ‘म’ पात्रले सुरेशको नाम लिँदा बघेनी बनेर भन्डै चिथोर्न पुगेकी मोनिका भन्डिन्, “माया होइन घृणा छ घृणा । जुन नाम मेरो जिन्दगीमा पीडा भएर पछ्याइरहेछ (ऐ. ऐ., पृ. ४४) ।” यसरी आप्रवासमा एकलै रहँदाका अवस्थामा सुरेशका कारणले मोनिकामामानसिक सङ्घात उत्पन्न भएको छ भने यस सङ्घात कै कारण स्वदेश फर्कनु परेको छ । आप्रवासमा उत्पन्न यो मानसिक सङ्घातीय पीडा डायस्पोरिक जीवनसँग सम्बद्ध छ ।

तथ्य ३

यति भनिरहँदा सतासी मामाले धेरैपल्ट कोकको चुस्की लिए । आँखाहरू रसाए । श्रीमतीलाई उद्धार गर्न नसकेकोमा लाचारी प्रकट गरिरहे । धेरै दिनसम्म आइमाई मान्छे रोएको सुनियो रे । हिजोआज गाउँघरमा कुरा गर्छन्

कलादर्पण वर्ष : ३ | अंक : १ | कार्तिक, २०७९
(ऐ. ऐ., पृ. ९५) ।

‘सतासी मामा’ कथाका पात्र सतासी मामाले आफ्नी श्रीमतीको हत्या विवरण सुनाउने क्रममा यस कथाशको अभिव्यक्ति भएको हो । तत्कालीन विद्रोही पक्ष माओवादीले घरजग्गा कब्जा गरेको सुनेर सपरिवार हडकड बस्दै आएका सतासी मामाकी श्रीमती र कान्छो छोरो नेपाल गएका थिए । तर नेपालमा विद्रोही पक्षले मागेको चन्दा दिन नसक्दा उनलाई नियन्त्रणमा लिएको, त्यस्तो घटनामा पुलिस प्रशासनले पनि साथ नदिएको र हडकडबाट चन्दा रकम जोहो गरेर काठमाडौँ पुग्दा बेपत्ता बनाइसकेको खबर आएको र पछि हत्या नै गरेर खोलामा फ्याँकिदिएको लास खोलामा फेला परेको घटनाबाट उनमा मानसिक सङ्घात उत्पन्न भएको छ । यस घटनाको वर्णन गर्दा सतासी मामाले धेरैपल्ट कोकको चुस्की लिएको, उनका आँखा रसाएको र श्रीमतीलाई बचाउन नसकेकोमा लाचारी प्रकट गरेको कथनबाट सङ्घातीय घाउ धेरै गहिरो छ भन्ने कुरालाई सङ्केत गरेको छ भने ‘धेरै दिनसम्म आइमाई मान्छे रोएको सुनियो रे’ भन्ने गाउँघरका मान्छेको समाचारमूलक कथनबाट सङ्घातीय पीडालाई अभि मार्मिक बनाइएको छ । प्रवासी बन्नु परेको र त्यही कारणले घरजग्गा कब्जा हुन पुगेको र संवादका लागि स्वदेश जाँदा परिवारले ज्यानै गुमाउनु परेको कारणबाट यहाँ मानसिक सङ्घात उत्पन्न भएकाले यो सङ्घात डायस्पोराको अङ्ग बनेर यहाँ प्रस्तुत भएको छ ।

निष्कर्ष

टाँकीका फूलहरू कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत सत्रवटा कथाहरूमा डायस्पोरिक प्रयोगको अवस्थाको कस्तो छ भन्ने समस्याको समाधानार्थ उक्त कथाहरूको अध्ययन गर्दा यी कथाहरूमा जीवन भोगाइ र कष्टकर आप्रवासी पीडा; अतिव्यस्त जीवन; अस्तित्वको खोजी; एकान्तपन; स्वदेशप्रेम, स्वदेशको स्मरण तथा स्वदेशीपनप्रतिको अनुराग; संस्कृति मिश्रण र सांस्कृतिक

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
विचलन (द्वैध संस्कृति); असुरक्षा, भय, चिन्ता, विच्छिन्नता; नयाँ परिवेश र त्यसको प्रभाव; विभाजित मानसिकता वा द्वैधवृत्ति; भाषिक जटिलता; सीमान्तीयता र मानसिक सङ्घातजन्य डायस्पोरिक प्रयोगहरू पाइएका छन् । यी कथाहरूमा आप्रवासीहरूको जीवन भोगाइ र तिनका पीडायुक्त दुःखदावस्थालाई मुख्य रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । सुखका कल्पनामा हडकडमा आप्रवासी बन्न पुगेका नेपालीहरूले बारीको डिलमा रहेका टाँकीका फूलहरू टिपेभै सजिलो गरी हडकडको डलरमा अङ्कित टाँकीको फूल टिप्न अर्थात् डलर कमाउन नसकेको वर्णन यी कथाहरूमा पाइएको छ । जीवन धान्नका लागि घामको रापमा पसिनाले शरीरमै लुगा भिजे सुक्ने गरी परिश्रम गर्नुपरेको, बारम्बार अति कष्टपूर्ण जीवन भोग्नुपरेको हुँदा सबै किसिमका कष्टलाई सामान्य रूपमा लिनुपरेको, अरुको नोकर वा दास जस्तो भएर निम्नस्तरको कामदाका रूपमा तथा समस्यै समस्यामा जीवन व्यतीत गर्नुपरेको लगायतका आप्रवासी जीवनको अभिव्यक्तिबाट यहाँ जीवन भोगाइ एवम् कष्टकर आप्रवासी पीडाको प्रस्तुतीकरण भएको छ । सधैंको हतार, कार्य व्यस्तताले बेफुर्सदको जिन्दगी, आफ्नै बालबच्चाको हेरचाह गर्न नसक्दा तिनीहरू दुर्व्यसनीको सिकार बन्नुपरेको अवस्था, घडीको आलममा उठ्नुपर्ने र राती अबेलासम्म काम गरी अरु निदाएपछि मात्र घर फर्कन पाइने स्थिति, अरुलाई सहयोग गर्न नपाइने वा नभ्याइने गरीको व्यस्तता अनि अति व्यस्त बन्नुपरेकोमा जिन्दगीलाई बारम्बार धिक्कारिएको अभिव्यक्तिबाट यहाँ आप्रवासीहरूको अति व्यस्त जीवनको वर्णन गरिएको छ । गुम्दै गएको आफ्नो परिचय, नयाँ कृत्रिम परिचयबाट परिभाषित हुनुपर्दाको पीडा र जीवन मूल्यको स्थापनाका लागि गरिएका प्रयत्नहरूको प्रस्तुतीकरणबाट आप्रवासी जीवनको अस्तित्व सन्धान विषयक प्रयोग यहाँ भएको छ । त्यस्तै आप्रवासमा हुने एकान्तपनको वर्णन पनि गरिएको छ । आफन्तविहीन भई बस्नुपर्दाको पीडानुभूति, लामो समयसम्म अरुसँग भेटघाट नहुँदा

उत्पन्न ऐकान्तिक पीडा र एकान्तपनका कारण डिप्रेसनको सिकार बन्नुपर्ने खतरा जस्ता अनुभवजन्य भनाइहरूबाट यहाँ डायस्पोरिक साहित्यको प्रयोग भएको छ । स्वदेशप्रेम, अतीतको स्मरण र राष्ट्रियता विषयक डायस्पोरिक प्रयोगका लागि यहाँ बाल्यकालीन समयको स्वदेशको स्मरण, नेता या नेतृत्वको गैरजिम्मेवारीपन, स्वदेशको विकास हुन नसकेकोमा चिन्ता, जाति, भाषा, धर्म जस्ता साम्प्रदायिक वर्णका स्वार्थमा लागेर राष्ट्रिय स्वार्थप्रति उदासीन भएका घटना र विषयको वर्णन गरिएको छ ।

यसरी नै आप्रवासमा विभिन्न जातजातिको भेटघाट र हेलमेल हुने तथा परदेशका संस्कार र संस्कृतिको प्रभावका कारण आप्रवासीहरूमा संस्कृति मिश्रण एवम् सांस्कृतिक विचलनको स्थिति पैदा भएको कुरालाई यहाँ स्वाभाविकताका साथ प्रस्तुत गरिएको छ । यस क्रममा यहाँ राई, लिम्बू र गुरुङ जातिका चाडपर्वहरूमा एकअर्का समुदायको सहभागिता भएको विषयलाई पात्रका गतिविधिको माध्यमबाट प्रस्तुत गरिएको छ भने सिजन खेल्ने, विवाह तथा मृत्युजन्य घटनामा भएका नयाँपनलाई रोचक एवम् मार्मिक रूपमा चित्रण गरिएको छ । आप्रवासमा बसोबास गर्न लिनुपर्ने अनुमतिपत्र वा आइडी प्रक्रियाका क्रममा पाएको दुःख तथा आफ्नो रोजगारीलाई जोगाउन रोजगारदातासँग सधैं सचेत सजग हुनुपर्ने र जोगिएर छलिएर वा लुकेर फोन गर्नुपर्ने जस्ता स्थितिको वर्णन गर्दै यहाँ आप्रवासीहरूमा उत्पन्न असुरक्षा, भय, चिन्ता तथा विच्छिन्नताको चित्रण र वर्णन गरिएको छ । आप्रवासीहरूले सुरुका दिनहरूमा

Kaladarpan | Volume :3 | No.: 1 | Oct/Nov. 2023
नयाँ परिवेशका कारण आफन्त खोजेर बस्नुपर्ने र पछिल्ला दिनमा समेत अपरिचित व्यक्तिहरूसँग काम गर्दा असहज स्थिति बेहोर्नुपर्ने अवस्थाको वर्णन पनि उक्त कथाहरूमा भएको पाइन्छ । आप्रवासमा आफ्नै बालबच्चाहरूलाई पठनपाठन गराउन रहर भए पनि असम्भव भई नेपाल फर्काउने सोच निर्माण गर्नु र आमाबाबुलाई छोडेर आप्रवासी जीवन बिताइरहेका छोरीहरू मातेर परपुरुषका शयनमा रातभर विचेत भएर सुत्नु जस्ता घटनाहरूका माध्यमबाट आप्रवासी जीवनमा उत्पन्न हुने विभाजित मानसिकता वा द्वैधवृत्तिलाई उल्लेख गरिएको छ । तिनलाई स्थानीय भाषा र कानुनको ज्ञान नहुनुका साथै दोभासे व्यक्तिहरू सहजताका साथ पाउन नसकेको अभिव्यक्ति प्रस्तुत गर्दै आप्रवासी जीवनको कठिनाइपूर्ण अवस्थालाई पनि यहाँ व्यक्त गरिएको छ । स्थानीय मिडिया र समुदायले आप्रवासीलाई हेपेर गरेका व्यवहार र लगाएका दोष तथा लैङ्गिक विभेदका घटनाहरूको वर्णन गरेर आप्रवासीहरू सीमान्तीय व्यवहारको सिकार भएको कुरालाई पुष्टि गरिएको छ । छोराछोरीले लागु पदार्थको दुर्व्यसनीबाट मृत्यु वरण गरेको र परपुरुषले गरेको विश्वासघातपूर्ण घटनालाई प्रस्तुत गरी त्यसबाट उत्पन्न अभिघातीय पक्षको उद्घाटन गरिएको छ । कथाकार गुरुङका उल्लिखित सबै प्रकारका डायस्पोरिक प्रयोगहरूलाई प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ भने यी सबै कथाहरूमा कुनै न कुनै प्रकारको डायस्पोरिक जीवनको अभिव्यक्ति प्राप्त गर्न सकिन्छ । यसर्थ उक्त कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरू डायस्पोरिक जीवनको साहित्यिक प्रयोगका दृष्टिले समृद्ध बनेका छन् ।

सन्दर्भसामग्री सूची

एटम, नेत्र (२०६७). नेपाली डायस्पोरा र अन्य समालोचना. काठमाडौं : एकता बुक्स ।

..... (२०६८). नेपाली डायस्पोरिक र आख्यान. समकालीन साहित्य. काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान.
पृ २८-४३ ।

खड्का, खुम. अर्को मोड कथामा डायस्पोरिक र नारीवादी चेतना. समकालीन साहित्य. २०७७ भाद्र १३
(<https://www.samakalinsahitya.com>.)

गुरुड, दाजु (२०७५). टाँकीका फूलहरू. काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।

गौतम, कृष्ण (२०६४). उत्तरआधुनिक जिज्ञासा. काठमाडौं : भृकुटी एकेडेमिक पब्लिकेसनस् ।

गौतम, लक्ष्मणप्रसाद (२०६६). नेपाली साहित्यमा उत्तरआधुनिक समालोचना. काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन
हाउस प्रा. लि. ।

घिमिरे, घनश्याम (२०७५). २०६० को दशकमा नेपाली कथा. समकालीन साहित्य. काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा
प्रतिष्ठान. पृ ९३-१०८ ।

पौड्याल, कमल (२०७७). हडकडे नेपालीका रोमाञ्चक १७ कथा. नेपाल खबर डटकम ।

भट्टराई, गोविन्दराज (२०६४). उत्तरआधुनिक विमर्श. काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेसन हाउस ।

..... (२०६४). डायस्पोरा साहित्यको सैद्धान्तिक स्वरूप. रत्न बृहत नेपाली समालोचना.(सं). राजेन्द्र
सुवेदी र लक्ष्मणप्रसाद गौतम. काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

रेग्मी, मुरारीप्रसाद (२०६८) यमपुरीको महल : उत्तरआधुनिक मनोविश्लेषणात्मक समालोचना. रत्न बृहत नेपाली
समालोचना.(सं). राजेन्द्र सुवेदी र लक्ष्मणप्रसाद गौतम. काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

लुइटेल्, खगेन्द्रप्रसाद (२०६९). आप्रवासी नेपाली साहित्यको सैद्धान्तिक र व्यावहारिक पक्ष. गरिमा. वर्ष ३०.
पूर्णाङ्क ३६०. पृ. ८८-८९

सुवेदी, राजेन्द्र (२०७३). सांस्कृतिक अध्ययन र नेपाली साहित्य. काठमाडौं : पाठ्यसामग्री प्रकाशन ।